

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

The image shows the front cover of an old book. The cover is a dark, mottled blue color. It features a decorative black border with a repeating floral or geometric pattern. In the center of the cover, there is a small, square, ornate emblem or stamp. The book shows signs of age, with some wear and discoloration, particularly at the corners and along the edges. Two circular paper labels are pasted onto the bottom left corner of the cover.

PB

207

677

714

PB

207

N E D E R D U I T S C H E
S P R A A K K U N S T

V O O R

E E R S T B E G I N N E N D E N ,

D O O R

N. A N S L I J N , N. Z.

Stads Schoolhouder te Haarlem.

T B L E Y D E N B I J

D. D U M O R T I E R E N Z O O N .

Wij stellen ons recht tot het drukken en uitgeven van dit Werkje, onder de bescherming der wet, en zullen elken Nadrukker, Verkooper of Verspreider van nagedrukte Exemplaren van hetzelfde, geregteijk vervolgen.

D. du Mortier en Loon.

*Pædagogische Bibliothek.
van het N. O. G.*

*H*et onderwijs in de Nederduitsche taal op de lagere scholen, berekend en gewijzigd naar de behoefte der voorwerpen van dit onderwijs, is voorzeker een der werkzaamste middelen ter bevordering van kennis en algemeene beschaving: want zal men de gewenschte vruchten plukken van de kundigheden van anderen, dan behoort men niet alleen wel te kunnen bevatten, wat door anderen geschreven is of gesproken wordt, maar men dient ook in staat te zijn, om zijne gedachten geregeld, zoo schriftelijk als mondeling, aan anderen mede te deelen. De bereiking van dit oogmerk hangt zonder tegenspraak grootendeels af van den grond, waarop dit onderwijs gebouwd is. Die grond kan het taalonderwijs tot eene aanvankelijke ontwikkeling van het verstand verheffen; het kan den leerling aanleiding geven, om zijne eigene gedachten en die van anderen behoorlijk te ontleeden;

hij kan daardoor op den gang der denkbeelden opmerkzaam gemaakt worden; of het taalonderwijs blijft een dor geheugen-werk, waarvan het gewigt voor het verstand in geenen deele kan opwegen tegen den tijd, dien men daaraan verspild heeft. Of het eerste te bereiken zij, zal tijd, nadenken en oefening leeren; of de gewone Spraakkunsten meer het laatste dan het eerste bevorderen, willen wij thans niet onderzoeken. Het bekrompen beslek van een voorberigt veroorlooft mij niet, om de gronden te ontwikkelen, waarop mijns bedunkens een zielkundig, en dus een, ter ontwikkeling des verstands leidend, taalonderwijs dient gevestigd te zijn. Slechts weinige woorden derhalve, om het doel der volgende, op de ondervinding gegronde, proeve voorloopig te doen kennen.

Ik lever in de volgende bladen eene Nederduitsche Spraakkunst voor eerstbeginnenden, die, zoo ik mij vleije, ter ontwikkeling des verstands, en ter bevordering van eene geregelde wijze van denken en voorstellen kan medewerken. Ik heb daarin de redekundige ontleding der voorstellen ten grond gelegd, omdat deze het onseilbaarste middel aan de hand geeft, om het taalonderwijs tot eene oefening voor het verstand te maken. Ik heb op deze kennis de

Spraakkunſtige verandering der woorden, voornamelijk die der naamwoorden, gevestigd. Ik heb in deze Spraakkunst alles weggelaten, wat niet tot het eerste onderwijs kan betrokken worden, terwijl ik geene zwaarigheid gemaakt heb, zoodanige regelen, die slechts weinige uitzonderingen lijden, als algemeene voor te stellen. Alles, wat in deze als bepaling of als regel kan gelden, heb ik zoo beknopt mogelijk voorgedragen, om, wat den hoofdzakelijken inhoud derzelve betreft, te gemakkelijker in het geheugen geprent te worden, waarbij echter het mondeling onderrigt van den onderwijzer moet te ſtade komen. Bij elken regel, waar zulks noodig was, heb ik een genoegzaam aantal voorſtellen ter ontleding en verbetering gevoegd, en in het algemeen heb ik getracht de eigene werkzaamheid der leerlingen, vooral in de vervoeging der werkwoorden, te bevorderen. Gaarne had ik de laatste §. verder uitgebreid, doch de ſtoffe daartoe is ook elders genoegzaam voorhanden, wanneer de onderwijzer die slechts onder den vereiſchten vorm zijnen leerlingen voorlegt. Voorts heb ik alle Spelregelen weg gelaten, omdat zij grootendeels op de Spraakkunſtige verandering der woorden zelve gegrond zijn.

~~41~~

*Zie daar, wat ik met de uitgave dezer
Spraakkunst beoogde. — Men beproeye en oor-
deele. Beantwoordt deze poging aan mijne ge-
gronde verwachting, dan hope ik ook eene
Woordvoeging, op gelijken grond en in gelijk-
ken vorm als deze, te leveren.*

N. ANSLIJN, N. Z.

~~41~~

N E D E R D U I T S C H E S P R A A K K U N S T.

I N L E I D I N G.

§. 1.

Onder alle geschapene wezens op deze aarde is de mensch het eenigste, dat met eene redelijke ziel begaafd is, en dat uit dien hoofde zich in staat bevindt, om over de gewaarwordingen, welke hem de omringende voorwerpen verschaffen, behoorlijk na te denken, en deze gedachten geregeld en op onderscheidene wijzen aan anderen mede te deelen.

§. 2.

Het *nadenken* of *denken* is eene werkzaamheid van onze ziel, waardoor deze van de dingen *begrippen vormt*, en *daarover oordeelt en besluit*. Het *denken* is dus geene enkelvoudige werking van onze ziel, maar eene oppeenvolging en vereeniging van onderscheidene werkingen. Deze onderscheidene werkingen van onze ziel heeft men ook verschillende namen toegekend.

§. 3.

De vermogens van onze ziel, om kennis van de dingen te verkrijgen, heet men het *kennisvermogen*.

§. 4.

De eerste werkingen van ons kennisvermogen bestaan in het opnemen van den indruk, die de voorwerpen of de dingen op ons maken. De werktuigen, waarvan de ziel zich bedient, om deze indrukken te verkrijgen, zijn onze uiterlijke zinnen, zoo als *het gezigt, het gevoel, het gehoor, de reuk en de smaak*. Deze werktuigen zijn van zeer fijne zenuwen voorzien; deze zenuwen worden op onderscheidene wijzen door de voorwerpen aangedaan, en brengen dit gevoel over op de ziel: hoe dit geschiedt, kunnen wij niet verklaren.

De indrukken, welke door deze eerste werkingen in de ziel ontstaan, heeten wij *aanschouwingen*.

§. 5.

Deze aanschouwingen zijn nu nog geene *begrippen*, want hiertoe moet de ziel nog op eene andere wijze werkzaam zijn. Om een *begrip* van een voorwerp te hebben, moet de ziel de voorstelling der bijzondere deelen eens voorwerps eerst zamen vatten en vereenigen; en zoo uit de deelen het beeld zamen stellen. Zoo vormt de ziel b. v. uit de deelen *stam, takken, bluden* enz. het beeld van eenen *boom*. De dus gevormde *begrippen* geven wij; omdat de beelden daarvan in de gedachte zamen gesteld zijn, ook den naam van *denkbeelden*.

§. 6.

Het vermogen der ziel, om begrippen van de voorwerpen te vormen, heet men het *verstand*.

§. 7.

De werkingen van ons verstand, waardoor het begrippen vereenigt, en deze onderling en ten aanzien van elkander bevestigt of ontkeat, heet men *oordeelen*.

len, en het vermogen daartoe, de *oordeelskracht* of het *oordeel*.

Wanneer men zegt: *de hoed is rond*, dan vereenigt het verstand de begrippen *hoed* en *rond*, en het oordeel bevestigt dit, het zegt: dat *de hoed rond is*, omdat het begrip *rond* aan den hoed te vinden is. Vereenigt het verstand de begrippen *hoed* en *vierkant*, en is het begrip *vierkant* niet aan den hoed te vinden, dan ontkent het oordeel dit begrip *vierkant* aan het genoemde voorwerp, en zegt: *de hoed is niet vierkant*.

§. 8.

Wanneer de ziel twee oordeelen bezigt, die eenerlei zaak bevatten, om daaruit een derde af te leiden, dan zegt men, dat zij *besluit*.

Zegt men b. v. *een duit is minder dan een fluur*, dan *besluit* men; doch de grond daartoe ligt in twee oordeelen, die hetzelfde moeten voorafgaan. Het eerste oordeel zal dus zijn:

Een deel is minder dan het geheel.

Het tweede:

Een duit is een deel van een fluur,

En hieruit volgt nu het bovengenoemd besluit:

Derhalve is een duit minder dan een fluur.

Zoo besluit men ook, wanneer men zegt: *alle brave kinderen gehoorzamen hunne ouders; ik wil gaarne een braaf kind zijn: derhalve moet ik ook mijne ouders gehoorzamen*, enz.

§. 9.

De mensch heeft eene natuurlijke behoefte, om hetgene hij denkt aan anderen mede te deelen. Dit doet hij, of door *natuurlijke* of door *kunstige* teekens.

§. 10.

De natuurlijke teekens zijn: *lagchen, schreijen, het veranderen der gezigtstrekken, bewegingen met de oogen, met de handen*, enz.

§. 11.

De kunstige teekens zijn: *afbeeldingen en woorden*.

§. 12.

Woorden zijn hoorbare teekenen of geluiden, die doorgaans uit verscheidene andere klanken zijn zamengesteld. Zij zijn niet anders dan willekeurige teekens, waardoor wij hoorbaar aan anderen eenig denkbeeld mededeelen.

§. 13.

Het vermogen, om door woorden de gewaarwordingen en denkbeelden uit te drukken, heet men *spraak*.

§. 14.

Naardien de menschen geen gebruik van de spraak ter uitdrukking hunner denkbeelden kunnen maken, dan in zoo verre zij bij elkander zijn, zoo hebben vele volken er al vroeg op bedacht geweest, om hunne spraak door zichtbare teekens voor te stellen, ten einde hunne gedachten aan afwezigen mede te deelen. Deze zichtbare teekens van hoorbare teekens heet men *schrift*.

§. 15.

Eene verzameling van al die teekens, welke bij eenig volk hangenomen zijn; om elkander hunne denkbeelden mede te deelen, noemt men *taal*. Deze taal kan of door de natuur of door kunst gevormd zijn, en verkrijgt daardoor ook verschillende namen. Bestaat deze taal uit woorden, dan noemt men dezelve *woordentaal*.

§. 16.

De woordentaal is de geschikteste en ook de gemeenste, van daar, dat men onder het woord *taal* altijd de woordentaal verstaat.

§. 17.

Het oordeel, door woorden uitgedrukt, heet men een *voorsfel*.

I.

OVER DE

VOORSTELLEN.

§. 18.

Wil de mensch zijne gedachten door woorden aan anderen mededeelen; of liever: wil hij zijn oordeel door woorden uitdrukken, dan moet hij: 1.) *datgene noemen, waaraan hij gedacht heeft*; 2.) *iets daarvan zeggen*, en 3.) *dit beide zamen verbinden*, b. v.

De aarde is rond,

De azijn is zuur, enz.

Hier zijn *aarde* en *azijn* hetgene, waaraan men gedacht heeft; *rond* en *zuur* is hetgene, wat daarvan gezegd wordt, en het woordje *is* dient, om in elk voorstel het eene begrip met het andere te verbinden.

Elk voorstel bestaat dus ten minste uit drie woorden, gelijk uit het bovengezegde blijkt.

§. 19.

Elk deel van een voorstel draagt eenen bijzonderen naam. Hetgene, waarover wij ons oordeel uitdrukken, noemt men het *onderwerp*.

Datgene, wat men van het onderwerp zegt, heet men het *gezegde*.

Het woordje, dat het onderwerp met het gezegde verbindt, draagt den naam van *koppelwoord*.

Het *koppelwoord* (of ook *werkwoord*) *wezen* of *zijn*, waarvan het woordje *is* afkomstig, duidt het *bestaan*, of *zijn* der dingen aan, zoo dat het zegt: *hij is*, zoo veel beteekent als: *hij bestaat*. Naardien wij nu in alle onze

voorstellen het bestaan der dingen moeten aanduiden, zoo is er ook geen, waarin dit woord niet voorkomt, schoon het niet altijd op zich zelve staat. In dergelijke voorstellen, als: *de boom groeit, de zon schijnt* enz. is dit woordje reeds met het gezegde verbonden, en dus werkelijk voorhanden, ofschoon het niet zoo dadelijk in het oog valt; want *de boom groeit*, wil zeggen: *de boom is groeiende* enz.

§. 20.

Heigene men van een onderwerp zegt, kan *bevestigd* of *ontkend* worden, dat is: men kan zeggen of datgene, wat van het onderwerp gezegd wordt, al of niet bij hetzelfde past. Men heeft dus in elk voorstel of een *bevestigend* of een *ontkennend* gezegde.

Zegt men b. v. *de roos is rood*, dan bevestigt men het begrip *rood* aan de roos; men zegt, dat de roos die kleur heeft. Zegt men daarentegen *de roos is niet rood*, dan ontkent men het begrip *rood* aan de roos; men zegt, dat die kleur bij de roos niet aangetroffen wordt.

Het woordje *niet* drukt doortgaans deze ontkenning uit, zoo als men uit de volgerde voorbeelden nog nader kan zien:

De hond is niet geel. — De azijn is niet zout. — De boom is niet vlooibaar, enz.

§. 21.

Wil men de deelen of leden van een voorstel behoorlijk leeren onderscheiden, dan moet men zich in het ontleden der voorstellen oefenen. Wij zullen eenige voorstellen ten voorbeelde ontleden, en daarna andere tot oefening laten volgen.

Ontlede voorstellen ten voorbeelde.

Laat de voorstellen zijn: *de boom is vruchtbaar; de hond is niet geel; de man werkt; het kind leert niet*; dan behandelt men dezelve op deze wijze:

De boom, onderwerp,
is . . . koppelwoord.
vruchtbaar, bev. gezegde.

De man, onderwerp,
werkt . . bev. gezegde.

De hond, onderwerp,
is . . . koppelwoord,
niet geel, ontk. gezegde.

Het kind, onderwerp,
leert niet, ontk. gezegde.

§. 22.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) De hoepel is rond. — Goud is zwaar. — Het ijzer is nuttig. — Een cirkel is niet vierkant. — Roet is bitter. — Zeewater is niet zoet. — Vederen zijn ligt. — Lood is niet ligt.
- 2.) God is eeuwig. — De mensch is niet eeuwig. — De mensch is sterfelijk. — De olifant is groot. — De mier is klein. — De roos is fraai. — De roos is niet groen. — De musch is vaal. — Is de kraai zwart?
- 3.) De appelboom bloeit. — Het kind leert. — De luiaard werkt niet. — De jongen hoepelt. — Het meisje hoepelt niet. — De muis piept. — De os piept niet. — De eend zwemt. — De steen drijft niet.
- 4.) De klok slaat. — De wind waait. — De hond loopt. — De boom loopt niet. — Spreekt de tafel niet? — Wandelt de stoel niet? — Zijn de appelen rond? — Koud is de winter. — Warm is het vuur.

§. 23.

Dikwijls heeft het verstand het onderwerp met het gezegde, als een begrip, zamen verbonden, wanneer het oordeel dit ook als zoodanig uitdrukt.

De hoed is zwaar, d. v. is een voorstel, waarin het oordeel twee begrippen, *hoed* en *zwaar*, elk afzonderlijk voorstelt en zamen verbindt. Worden deze begrippen door het verstand reeds tot een begrip gevormd, dan heeft het oordeel het bevestigend of ontkennend verband tusschen beide niet uit te drukken; het koppelwoord valt dan weg, en het gezegde gaat voor het onderwerp, d. v.: *de zware hoed*. Zoodanige vereeniging van twee begrippen is zo geen voorstel meer, maar hier enkel het onderwerp,

omdat het oordeel deze beide begrippen niet afzonderlijk voorstelt en verbindt. Bij het begrip, *de zwarte hoed*, moet derhalve nog een gezegde komen, zal het een voorstel kunnen genoemd worden.

Op deze wijze kunnen dus de begrippen in de meeste voorstellen tot een begrip vereenigd worden, zoo als uit de volgende voorstellen nog nauer blijkt:

Het kind is braaf — het brave kind; de hoed is rond — de ronde hoed; de man werkt — de werkende man; de boom is bemind — de beminde zoon, enz.

§. 24.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) Een goed boek is nuttig. — Een leugenachtig mensch is gevaarlijk. — Een braaf kind is gehoorzaam — Versche groente is gezond. — Rijpe appelen zijn smakelijk.*
- 2.) Een verstandig mensch is voorzigtig. — Een doode boom groeit niet. — Een zoet kind huilt niet. — Bedorven spijs deugt niet. — Gezouten vleesch is niet gezond. — Doode lichamen bewegen zich niet.

§. 25.

Sommige gezegden, wanneer deze zekere handeling of werking aanduiden, zijn niet volkomen, indien dezelve met geen ander begrip, waarop deze handeling overgaat, onderscheiden van het onderwerp, verbonden worden. Datgene, waarop de handeling des onderwerps overgaat, of dat bewerkt wordt, noemt men het *voorwerp*.

Zegt men b. v.; *het kind eet*, dan is dit voorstel niet volledig, want men weet niet *wat* het eet. Ter vermaking van het gezegde dient men ook het *voorwerp* te noemen, dat gezeten wordt, b. v. *brood, een appel*, enz. en zeggen: *het kind eet brood, het kind eet eenen appel*, enz. Zoo vorderen ook de gezegden in: *de meester prijst; het kind leert; de vader roept; de hnt vangt; ik zie*, enz.,

nodzakelijk een voorwerp tot derzelver volmaking, waarop de werking overgaat, of dat bewerkt wordt. Men zou dus kunnen zeggen: *de meester prijst den leerling; het kind leert de les; de vader roept den zoon; de kat vangt een muis; ik zie de zou*, enz.

Een voorstel kan derhalve ook nog een voorwerp in zich bevatten.

Als hulpmiddel, om het voorwerp in eenig voorstel te leeren onderscheiden, bedient men zich achter het gezegde van de vragen *wie of wat*; het antwoord, dat men op deze vragen verkrijgt, zal het voorwerp aanwijzen. B. v. *de vader roept: WIEN?* het antwoord is: *den zoon*; *zou* is dus het voorwerp. *Het kind leert: WAT?* antwoord: *de les*, enz.

Elk voorwerp laat zich ook in eenen lijdenden zin als onderwerp voorstellen, wanneer men zich bij het gezegde, waarvan het eerst het voorwerp was, van het woordje *worden* bedient. Zoo kan men in de laatstgenoemde voorstellen zeggen: *de zoon WORDT geroepen; de les WORDT geleerd*, enz. Dit kan mede als middel dienen, om het voorwerp van het onderwerp in een voorstel te leeren onderscheiden. Overigens moet men wel in het oog houden, dat er in een voorstel geen voorwerp bestaat, als er niet tevens een onderwerp in voorkomt. In het voorstel: *het kind wordt geprezen door den meester*, is het kind geen voorwerp, maar wel onderwerp, omdat er in het voorstel geen ander onderwerp te vinden is.

§. 26.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) De hond jaagt den haas. — De jongen vangt eenen visch. — De kat krabt het kind. — De moeder snijdt brood. — De vader bemint den zoon. — De jongen eet eenen appel. — De appel wordt gegeten.
- 2.) De moeder kent haar kind. — De boer beploegt het land. — Het land wordt beploegd. — De boerin melkt de koeijen. — De timmerman zaagt het hout. — De verwer verwt de deur. — De smid smeedt ijzer. — De jongen slaat den hond. — De hond wordt geslagen.

- 3.) Het schaap eet gras. — Het paard eet hooi. —
Ik leer mijne les. — Hij bemorst zijn schrift. —
Wij zien ons huis. — Ik neem deze pen. —
Ik heb die les gelezen. — Zij hebben hun
schrift geschreven.
- 4.) Ik zal mijnen vader roepen. — De vader
wordt geroepen. — De jongen heeft zijnen
hoed afgenomen. — Neemt Piet zijnen hoed
af? — Een braaf kind bemint zijne ouders. —
Een vlijtig kind leert zijne lessen. — De les-
sen worden geleerd.
- 5.) Een zindelijk kind bemorst zijne kleederen
niet. — Het sterke paard trekt zware lasten. —
Een verstandig kind neemt goede lessen aan. —
Ondankbare kinderen bedroeven hunne goede
ouders. — De ouderlievende Willem onder-
houdt zijne zieke moeder.

§. 27.

Dikwijls wordt het onderwerp, voorwerp of gezeg-
de door een of meer woorden nader kenbaar of dui-
delijker gemaakt. Het woord of de woorden, welke
men bezigt, om een onderwerp, voorwerp of gezegde
nader te doen kennen, noemt men *bepaling*.

Indien men, b. v. zegt: *de zoon van Willem onderwijst
vlijtig de kinderen van Jan*, dan wordt bij het onder-
werp de bepaling, *van Willem* gevoegd, om te weten van
wiens zoon men spreekt. *Vlijtig* is eene bepaling van
het gezegde, van het onderwijzen, want dit kon ook an-
ders geschieden; en *van Jan* is eene bepaling van het
voorwerp, waardoor men weet, welke kinderen er onder-
wezen worden.

§. 28.

Om eenig onderwerp, voorwerp of gezegde met
eenige bepaling te verbinden, bedient men zich door-
gaans van kleine woordjes, die zekere betrekking

enschen het bepaald wordende en de bepaling aanwijzen. De voornaamste dezer woordjes zijn: *van, aan, bij, boven, beneden, binnen, buiten, achter, voor, in, op, door, met, uit, na, naar, nevens, langs, om, te, tot, ten, ter, enz.*

Het kind loopt op straat. In dit voorstel wijst het woordje *op*, waarmede de bepaling *straat* aan het gezegde *loopt* verbonden wordt, zekere betrekking aan tusschen de handeling *loopen* en de plaats, de *straat*, waar deze handeling geschiedt. Zoo zegt men ook b. v.: *ik sta bij de deur; ik sta voor de deur; ik sta achter de deur; ik sta nevens de deur; ik sta buiten de deur; ik sta binnen de deur*, enz. waaruit tevens blijkt, op hoe veel verschillende wijzen eene handeling enz., door deze woordjes nader bepaald wordt. (*)

In de *Spraakkunst* noemt men deze woordjes *voorzetsels*. Zij worden bijna altijd door eene bepaling gevolgd, waaraan deze dan ook in de meeste gevallen te kennen zijn.

§. 29.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) De kat van onze buurvrouw steelt visch. — Jan van den tuinman plukt appelen. — De knecht van den boer verkoopt melk. — De man van de schoonmaakster root aardappelen. — De kleine Pieter van den bakker is ziek.

(*) Uit het aangevoerde ziet men, dat wij den zoogenaamden *vierden naamval*, die door een voorzetsel aangewezen wordt, niet anders, dan als *bepaling* aanmerken. De reden hiertoe zal ieder bij een weinig nadenkens ligtelijk kunnen opsporen. De *onzijdige werkwoorden* vorderen geen voorwerp, maar wel eene nadere bepaling zoo ten opzichte van *plaats, middel, doel* en dergelijke. Men zondere hiervan echter uit zulke bedrijvende werkwoorden, die een scheidbaar voorzetsel voor zich hebben, en waarvan men, om alle verwarring voor den leerling voor te komen, hier geene melding heeft gemaakt. Zij kunnen bij het gebruik, dat men vervolgens van den hier gelegden grond maakt, ook geene swarigheid veroorzaken.

ziek. — De bok van Willem trekt het wagentje voort.

- 2.) De stoute jongen van den timmerman slaat zijn broertje. — De jongen van den tuinman poot aardappelen. — Die valsche kat van Naatje heeft mij gekrabt. — De oude appelboom op de plaats draagt geen vrucht. — Het oude huis aan het einde van de straat is ingestort.
- 3.) De goede vrouw kust het lieve meisje van hare dochter. — Willem haalt het boek van Pieter. — Jan verkoopt appelen bij het pond. — De landman geniët het loon van zijne vlijt. — De meid hoort het bevel van hare jufvrouw.
- 4.) Jan leert traag — De wilgen groeijen welig. — Een oplettend leerling luistert aandachtig. — Een dankbaar mensch erkent altijd de genotene weldaden — Hendrik heeft gisteren zijne les niet gekend.
- 5.) God bestuurt wijsfelijk de werken zijner handen. — De geheele natuur toont duidelijk het bestaan van God. — Een vader wenscht vuriglijk het welzijn van zijne kinderen. — De eik bereikt doorgaans eenen hoogen ouderdom.
- 6.) De gehoorzaamheid van een kind verzoet eenigermate de zorgen van de ouders. — Het jongste kind van onzen buurman hoort met genoegten het gezang van de vogelen. — De groote hond van den slager bewaakt getrouwelijk het goed van zijnen baas.
- 7.) De oudste zoon van den boer bearbeit naarsig den akker van zijnen vader. — De moedwillige jongen van den kuiper jaagt gedurig de kuikens van de zwarte hen. — De glans van de zon overtreft verre den glans van het fraaiste goud.

§. 30:

Nikwijls komen in één voorstel meer onderwerpen, voorwerpen of gezegden voor, of een voorstel kan uit meer voorstellen bestaan. Elk voorstel, dat meer dan één onderwerp, voorwerp of gezegde bevat, of dat meer voorstellen in zich vereenigt, heet men een *zamen gesteld voorstel*. De andere daarentegen dragen den naam van *enkelvoudige voorstellen*, zoo als die zijn, welke wij tot heden opgegeven hebben.

De man en vrouw wandelen, is een *zamen-gesteld voorstel*. want er komen twee onderwerpen, *man en vrouw*, in voor. Zoo vindt men in: *het kind danst en springt* twee gezegden, *danst en springt*; in: *de vrouw verkoopt boter en kaas*, twee voorwerpen, namelijk, *boter en kaas*; en in: *vale kooplieden en winkeliers koopen en verkoopen koffij en thee*, twee onderwerpen, *kooplieden en winkeliers*, twee gezegden, *koopen en verkoopen*, en twee voorwerpen, *koffij en thee*.

Elk *zamen gesteld voorstel* bestaat eigenlijk uit twee of meer *enkelvoudige voorstellen*. zoo als uit de ontleding van het laatst gegevene voorstel blijkt:

Vale kooplieden koopen koffij.
Vale kooplieden verkoopen koffij.
Vale kooplieden koopen thee.
Vale kooplieden verkoopen thee.
Vale winkeliers koopen koffij.
Vale winkeliers verkoopen koffij.
Vale winkeliers koopen thee.
Vale winkeliers verkoopen thee.

Men ziet hieruit, dat dit voorstel uit acht enkelvoudige bestaat.

De leerling leert vlijtig zijne lessen, en is zeer gehoorzaam, daarom verwerft hij de achting van den meester.

In dit voorstel is de zamenstelling van drie enkelvoudige voorstellen eenigzins van de vorige onderscheiden, dewild ieder enkelvoudig voorstel meer op zich zelven staat. Wanneer men dit voorstel ontleedt, dan verkrijgt men:

de leerling leert vlijtig zijne lessen,

en
 (de leerling) is zeer gehoorzaam,

daarom:
 hij (de leerling) verwerft de achting van den meester.

§. 31.

Ter verbinding der onderwerpen, voorwerpen of gezegden gebruikt men merendeels het woordje *en*. Om de voorstellen zamen te verbinden, worden ook nog andere woorden gebezigt, als: *maar, doch, want, daarom, omdat, naardien, dewijl, vermits, indien, zoo, of, schoon, hoewel, enz.*

§. 32.

Elk *zamen gesteld voorstel* kan ook door bijvoeging van *bepalingen* zeer uitgebreid worden, en dus alles vereenigen, wat wij hier voren afzonderlijk behandeld hebben.

§. 33.

Ter bepaling van eenig onderwerp of voorwerp wordt somtijds een geheel voorstel gebruikt, dat den naam van *tuschenstelling* krijgt, als daarin iets gezegd wordt, dat van eenen geheel anderen aard is dan hetgene in het voorstel van het onderwerp of voorwerp gezegd wordt. Doorgaans vangen deze tuschenstellingen, die echter niets anders dan *bepalingen* zijn, met de woordjes: *die, welke, waarvan, waarvan* enz. aan.

Zoo zijn in de voorstellens:

De man, dien ik gisteren gesproken heb, heeft het verteld.

De timmerman heeft de tafel, die bij zoo lang gehad heeft, terug gezonden.

Devoorstellen: *die ik gisteren gesproken heb, en die hij zoo lang gehad heeft*, zijn tuschenstellingen. Het woordje *die* vervangt in het eerste de plaats van het onderwerp, en in het tweede, die van het voorwerp.

Wij moeten hier nog herinneren, dat het *onderwerp* niet altijd de eerste plaats in een voorstel beslaat. Somtijds wordt het *voorwerp* of de *bepaling*, eerst genoemd, zoo dat men zich niet zoo zeer naar de plaats der deelen in een voorstel moet richten, om dezelve van elkander te onderscheiden en te benoemen. Zoo bekleedt b. v. in het voorstel: *in den winter zijn de dagen kort*, de bepaling:

in den winter, de eerste plaats. In het volgende voorstel wordt het voorwerp eerst genoemd: thee ontvangt men uit China.

§. 34.

Het ontleden van zamen gestelde voorstellen vordert natuurlijk aanhoudende oefening, en hiertoe zal men verder in dit werkje genoegzame stoffen aantreffen, waarom wij dit hier niet verder zullen uitbreiden. Alleenlijk zullen wij nog ter proeve een zamen gesteld voorstel ontleden; en eenige andere aan den leerling ter eigene oefening overlaten.

§. 35.

Voorbeeld ter proeve.

Alle voorwerpen, die wij in de wereld ontmoeten, zijn door God geschapen; Hij heeft aan hen het aanzijn geschonken, en Hij heeft hen in zulk een verband met elkander gesteld, dat zij een volmaakt welgeordend geheel vormen.

Wij zullen eerst dit voorstel in zijne voorstellen, en deze dan in hunne deelen ontleden.

- a) *Alle voorwerpen zijn geschapen door God,*
- b) *die (de voorwerpen) ontmoeten wij in de wereld,*
- c) *Hij (God) heeft geschonken het aanzijn aan hen (aan de voorwerpen), en*
- d) *Hij (God) heeft hen (de voorwerpen) gesteld in zulk een verband met elkander, dat*
- e) *zij (de voorwerpen) maken uit een volmaakt welgeordend geheel.*

Nadere ontleding.

- a) *Alle voorwerpen, onderwerp.*
- b) *Die wij in de wereld ontmoeten, tusschenstelling.*
 - b) *Die, voorwerp, vervangende de plaats van voorwerpen.*
 - b) *Wij, onderwerp.*
 - b) *Ontmoeten, gezegde.*
 - b) *In de wereld, bepaling van het gezegde.*
- a) *Zijn, koppelwoord.*
- a) *Geschapen, gezegde.*

- a) *Door God*, bepaling van het gezegde.
 c) *Hij*, onderwerp.
 c) *Heeft geschenken*, gezegde.
 e) *Aan hen*, bepaling van het gezegde.
 e) *Het aanzijn*, voorwerp.
 En, dient ter verbinding der voorstellen.
 d) *Hij*, onderwerp.
 d) *Heeft geffeld*, gezegde.
 d) *In zulk een verband met elkander*, bepaling van het gezegde.
 d) *Hen*, voorwerp.
 Dat, dient tot verband der voorstellen.
 e) *Zij*, onderwerp.
 e) *Maken uit*, gezegde.
 e) *Een volmaakt welgeordend geheel*, voorwerp.

§. 36.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) De man en vrouw plukken appelen en peren.
- 2.) De goede en zorgvuldige moeder wascht en kleedt hare kinderen.
- 3.) Willem, Jan en Piet zijn onoplettend, traag en ongehoorzaam.
- 4.) Het gehoorzame en brave kind acht en bemint zijne ouders en meesters.
- 5.) De naarstige meisjes lezen, schrijven, cijferen, zingen, naaijen en breiden.
- 6.) God weet alles, Hij kent mijne gedachten.
- 7.) God onderhoudt alles, Hij is de Schepper der wereld.
- 8.) Ik moet het kwade laten, en het goede doen.
- 9.) God verzorgt alle schepselen, Hij zal mij niet vergeten.
- 10.) In de lente herleeft de natuur, en kruiden en planten komen te voorschijn.
- 11.) In Holland heeft men vele grachten en andere stilstaande wateren.
- 12.) In de jeugd moet men vele nuttige zaken leeren, om dezelve in meer gevorderde jaren te gebruiken.

- 13.) In warmere landen wasfen citroenen, oranje appelen en andere verkoelende vruchten.
- 14.) In de bergen vindt men goud, zilver, ijzer, koper, tin, lood en andere metalen.
- 15.) Onder de harde schil van de kokosnoot vindt men een melkachtig sap, dat een aangenaam voedsel oplevert.
- 16.) Marmer, agaat en andere steenen vindt men in de bergen.
- 17.) Uit Engeland ontvangen wij goede potlooden, en fijne wollen en katoenen stoffen.
- 18.) Kaas maakt men van de melk der koeijen en schapen.
- 19.) Onder het koren wasfen dikwijls schoone bloemen, die den groei van hetzelfde benadeelen.
- 20.) Als het kalf verdronken is, wil men den put dempen.
- 21.) Een kind, dat zijnen plicht kent, zal geen armen verfmaden.
- 22.) Het is een slecht mensch, die het gezelschap van slechten zoekt.
- 23.) De aarde, die wij bewonen, is een rond ligchaam.
- 24.) De zee, die ons land gedeeltelijk omringt, levert veel visch op.
- 25.) De dijken, die men langs de zee en rivieren gemaakt heeft, keeren het water.
- 26.) Het kind van Willem gaat vroeg naar school, en leert naarstig de lesfen, die de meester heeft opgegeven.
- 27.) Een dankbaar mensch erkent blijmoedig zijne verpligting; hij beschouwt zijnen weldoener met achting en liefde.
- 28.) Gods voorzienigheid gaat over alle zijne werken; Hij regeert, Hij bestiert dezelve met oneindige wijsheid.

- 29.) Het leven is voor geen geld te koop; geen mijnen van diamanten kunnen de oogenblikken, die gij verloren hebt, terug brengen.
- 30.) De mensch, die het geluk van anderen bevoordert, vermeedert tevens zijn eigen welzijn.
- 31.) Twist en strijd zoekt een weldenkend man steeds te vermijden; liever zal hij een klein verlies lijden, dan lang twisten.
- 32.) Goede menschen verheugen zich in hun leven nooit meer, dan wanneer zij in staat zijn, om aan andere menschen vreugde te verschaffen.
- 33.) Jeugd, schoonheid, rijkdom en geboorte maken den mensch niet zelden hoovaardig; edele daden alleen kunnen ons wezenlijke waarde geven.
- 34.) God heeft in ontelbare dingen eene voedende kracht gelegd; overal onderhoudt hij levende schepselen: hoe goed is God?
- 35.) De dood maakt den vorst met den bedelaar gelijk. De deugdzame man leeft nooit arm, en vindt eenen schat in het graf.
- 36.) De luiheid is eene der grootste overtredingen van onze pligten, dewijl de zamenleving allen arbeid en alle inspanning van ziel en ligchaam vordert.

§. 37.

Ter herhaling van het reeds geleerde, is het zeer nuttig, dat de leerling zelf eenige voorstellen vormt, waarbij hem de keus der woorden is overgelaten. Hiertoe zal echter eenige aanleiding van den kant des onderwijzers gevorderd worden, overeenkomstig de trapswijze opklimming, welke wij hier voren in het oog gehouden hebben.

Dergelijke opgaven kunnen b. v. zijn: schrijf eens: *een onderwerp met deszelfs gezegde*; schrijf eens: *een voorstel, waarin een onderwerp, een gezegde en een voorwerp voorkomen*; schrijf eens: *drie voorstellen, waarin een opgeven woord (b. v. boom) beurtlings, als onderwerp, voorwerp of als bepaling voorkomt, enz.*

§. 38.

De woorden, waaruit de voorstellen bestaan, zijn aan zekere verandering en schikking onderworpen, die deels uit den aard der zaak afgeleid, deels willekeurig aangenomen zijn. Eene verzameling der regelen, waarnaar deze verandering en schikking geschiedt, en die bij een volk erkend en aangenomen zijn, noemt men *Spraakkunst*, en deze zal het onderwerp der volgende bladen uitmaken.

II.

SPRAAKKUNSTIGE BENAMING EN VERANDERING DER WOORDEN.

OVER DE VOORNAAMSTE WOORDEN.

§. 39.

Uit het voorgaande blijkt, dat er in elk voorstel twee voorname soorten van woorden voorkomen, namelijk: *de namen der dingen*, en hetgene van de dingen gezegd wordt of *de gezegden*.

§. 40.

De namen der dingen noemt men in het algemeen *naamwoorden*.

§. 41.

De woorden, welke de gezegden uitdrukken, wijzen iets aan, dat men *aan* of *in* de dingen bespeurt, hetwelk men *hoedanigheden* noemt, of zij zien op de wijze van *bestaan* of op de *werking* der dingen. De eerste soort gebruikt men, om te zeggen, *hoe* de dingen zijn, de tweede, om aan te duiden, *wat* de dingen *doen*.

De *hoedanigheid* is iets, dat men aan de dingen opmerkt, en dat men afgescheiden van dezelve beschouwt, schoon het daarmede op het naauwst verbonden is. Zegt men, b. v. *de hond is zwart*, dan beschouwt men de hoedanigheid *zwart* als iets, dat van den hond onderscheiden is, niet tegenstaande de hond en deszelfs kleur één zijn. Zoo is het ook met alle hoedanigheden. Daar echter vele van deze hoedanigheden toevallig, en, bij wezens van hetzelfde geslacht of van dezelfde soort, bij het eene anders zijn, dan bij het andere, zoo gebruikt men deze woorden, om de dingen nader van elkander te onderscheiden.

De tweede soort van gezegden zien niet op de hoedanigheden, maar wel op de *wijze van bestaan* der dingen, en drukken als zoodanig het *bestaan* of eenen *staat*, eenen *toestand* of eene *werking* uit, als: *de man zit*, dat is: *de man is zittende*, of hij is in eenen toestand, dien men *zitten* noemt. *De man ziet*, zegt zoo veel als: *de man is ziende*, dat is: hij verrigt eene werking, die men *zien* noemt. Het meergenoemde woordje *wezen* of *zijn* wijst het *bestaan* aan.

§. 42.

De eerstgenoemde gezegden rangschikt men onder de *naamwoorden*, omdat zij de hoedanigheden der dingen, en dus iets van dezelve, aanwijzen, waardoor nu ook de *naamwoorden* in twee soorten onderscheiden worden.

§. 43.

De eerste soort van *naamwoorden* beteekenen het *wezen* der dingen, en dus de dingen zelve. Men noemt dezelve daarom, ter onderscheiding van de andere,

dere, *zelfstandige naamwoorden*, omdat *zelfstandigheid* iets is, dat op zich zelve bestaat, en dus de dingen, waarvan deze namen de teekens uitmaken, *zelfstandig* zijn.

§. 44.

De tweede soort draagt den naam van *bijvoegelijke naamwoorden*, omdat zij bij de namen der zelfstandigheden gevoegd worden, om van de dingen zeker kenmerk of zekere hoedanigheid aan te duiden.

§. 45.

De tweede soort van gezegden, die het *bestaan*, eenen *staat* of eene *werking* der dingen aanduiden, noemt men *werkwoorden*, en deze maken de tweede hoofdsoort der woorden uit.

OVER DE

N A A M W O O R D E N.

I.) ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

§. 46.

De *zelfstandige naamwoorden* zijn dus de namen der dingen, het zij dat deze dingen wezenlijk bestaan, of dat men dezelve als bestaande aanmerkt.

Tot de laatste behooren eenige hoedanigheden, die men als zelfstandigheden beschouwt en ook als zoodanig voorstelt, schoon zij niet afgezonderd van de dingen bestaan, als: *wijsheid*, *schoonheid*, *vlijt*, enz.

§. 47.

Men moet elk zelfstandig naamwoord kennen in deszelfs a) *soort*, b) *getal*, c) *geslacht* en d) *geval*.

a) *Van*

a) *Van de soort.*

§. 48.

De zelfstandige naamwoorden hebben eene *bepaalde* of meer *algemeene* beteekenis, en wijzen als zoodanig een enkel wezen of eene geheele soort of een geheel geslacht aan.

Dingen, die een en hetzelfde kenmerk hebben, noemt men te zamen eene *soort*. Zoo maken b. v. alle *jagshonden* eene soort van honden uit.

Eenige soorten zamen genomen dragen den naam van *geslacht*. Zoo zijn b. v. onder het begrip *hond* alle soorten van honden begrepen.

Een enkel wezen van eene soort, of van een geslacht, dat niet gedeeld kan worden, zonder op te houden, datgene te zijn, wat het was, noemt men een *individu*.

Zoo is de naam van *mensch*, die van het geheele geslacht; *Hollander* is de naam van eene soort van menschen, en *Jan*, *Pieter* enz. zijn namen van *individus* van deze soort of van dit geslacht.

§. 49.

De namen, die aan eenig *individu* gegeven zijn, om het van deszelfs soort of geslacht te onderscheiden, heet men *eigennamen* of *eigene zelfstandige naamwoorden*.

Van dien aard zijn de namen van menschen, landen, bergen, rivieren, steden, enz. als: *Jan*, *Hendrik*, *Maria*, *Holland*, *Frankrijk*, *de Vesuvius*, *de Rijn*, *Amsterdam*, *Parijs* enz.

§. 50.

De namen, die aan eene geheele soort of aan een geheel geslacht toebehooren, noemt men *algemeene* of *gemeene zelfstandige* naamwoorden.

Hieronder behoort de naam: *mensch*, *paard*, *hond*, *boom*, *plant* enz.

§. 51.

In schrift is men gewoon de *eigennamen* met eene hoofdletter aan te vangen.

§. 52.

Voorstellen ter ontleding en verbetering.

Het ontleden der voorstellen, naar aanleiding van §. 18—38, behoort, meer of min uitgebreid, bij de meeste *voorstellen ter oefening* vooraf te gaan, al naar mate de vorderingen en vatbaarheid der leerlingen zulks vereischen. Wij zullen dit derhalve bij de volgende voorstellen niet herhalen, maar alleenlijk zeggen, da. daar, waar men in het vervolg de woorden *ter ontleding* vindt, alleenlijk de spraakkuntnge ontleding bedoeld wordt, waarbij de leerling verplicht is, de soort van woorden aan te wijzen, voor zoo verre hij dezelve heeft leeren kennet. Het spreekt van zeive, dat men hier geene volledige ontleding kan verwachten, maar slechts aanwijzing van die woorden, waartoe men zich bij het onderwijs bepaald heeft. In deze volgende § zal het genoeg zijn, wanneer de leerling de naam- en werkwoorden weet aan te wijzen, en van de eerste zegt, of zij *eigen* of *gemeen* zijn, waaruit dan ook de verbetering der feilen, naar aanleiding van het geleerde, volgt.

- 1.) Jan vertelde aan piet, dat klaas eenen Olifant en eenen Leeuw op de Kermis gezien had. piet zeide tegen Jan, dat hij eenen Beer en eenen Aap had ontmoet. „Liep die Beer los?” vroeg zijn Zusje. „Neen,” zeide piet, „een Man had hem aan eenen ketting.
- 2.) bernard vertrekt van amsterdam naar parijs. Mogelijk gaat hij ook naar zwitserland en naar italie. Als hij in italie is, zal hij voorzeker de Steden rome en napels bezigtigen.
- 3.) De rijn ontspringt in zwitserland, doorstroomt Duitschland en holland, en ontlast zich bij katwijk in de noordzee. — De donau is eene der grootste Rivieren in europa.

- 4.) De vesuvius, etna en hekla zijn vuurspuwendes Bergen. De alpen in zwitserland is het hoogste Gebergte van europa. Het hoogste Gebergte van de geheele aarde vindt men in zuid-amerika.
- 5.) Op een Dorp heeft men doorgaans flechts een Bakker, een Slager en een Grutter; in de Steden zijn meer Bakkers, Slagers en Grutters. — frans de Schoenmaker maakt zeer goede Schoenen.
- 6.) louwrens koster heeft de Boekdrukkunst uitgevonden. Om de Nagedachtenis van dien Man te vereeuwigen, heeft men zijne Beeldtenis te haarlem op de groote Markt geplaatst,

§. 53.

Beide soorten van zelfstandige naamwoorden kunnen de dingen, in vergelijking met andere, als verkleind voorstellen, waarom men dezelve in dit geval den naam van *verkleinwoorden* geeft.

Deze verkleining wordt door den uitgang *je* aangeduidt, als: *kindje*, *hondje* enz. Zij kunnen ook *eigen* of *gemeen* zijn, en maken derhalve geene nieuwe soort van zelfstandige naamwoorden uit.

Om de welluidendheid wordt dit *je* in *tje*, *pje* veranderd, naar gelang der letters, waarmede de woorden eindigen. Zoo plaatst men achter *d*, *t*, *f*, *g*, *k*, *p*, *s* en *sch* den uitgang *je*, als: *handje*, *zotje*, *briefje*, *kraagje*, *koekje*, *popje*, *kasje*, *vischje* enz. Achter *l*, *n*, *r* en *w* en achter de tweeklanken zet men *tje*, als: *bijltje*, *Trijntje*, *kamertje*, *zwalwtje*, *kootje* enz., en achter *m* voegt men *pje*, als *boompje* enz.

§. 54.

Voorstellen ter ontleding en verbetering.

- 1.) jantje speelde met een Bokje, en mietje met een Popje en met een Wiegje. klaasje zag bij keesje: Boekjes, Prentjes, en looden Soldaatjes, Paardjes, Schaapjes en Mannetjes.

- a.) heintje heeft in eene Kooi verscheidene Vogel-
tjes, als: Vinken, Sijtsjes, Meezen, Goud-
vinken en Roodborstjes. De Meezen kun-
nen met hare scherpe Bekjes de harde zaad-
jes open pikken. Zij nemen deze Zaadjes
tusfchen hare Pootjes.

b.) *Van het getal.*

§. 55.

Wanneer men van dingen spreekt, kan men een of
meer derzelve bedoelen; van daar, dat men ook twee
getallen bij de naamwoorden heeft aangenomen, die
men door de woorden *enkelvoudig* en *meervoudig* van
elkander onderscheidt.

Enkelvoudig is het getal der naamwoorden, wan-
neer men door dezelve slechts *een*, en *meervoudig*,
wanneer men door dezelve *meer* dingen van dezelf-
de soort aanwijst.

§. 56.

Bij alle gemeene zelfstandige naamwoorden ligt het
kenmerkend onderscheid tusfchen het *enkelvoud* en het
meervoud in de woorden zelve; dat is: het meervoud
wordt door eenen bijgevoegden uitgang. van het en-
kelvoud gevormd.

Zoo komt b. v. van het enkelvoud *mensch*, het meer-
voud *menschen*; van het enkelvoud *boom*, het meervoud
boomen, enz.

§. 57.

R E G E L,

ter vorming van het meervoud.

*De enkelvoudige zelfstandige naamwoorden maakt
men meervoudig door bijvoeging van den uitgang
EN of S.*

Woorden, die in het enkelvoud op *s* uitgaan, nemen alleen de *n* of *s* aan, als: *behoefte*, *behoefsen*; *handje*, *handjes* enz.

Fenige weinige, die oudtijds op *er* uitgingen, maken hun meervoud door *eren* of *ers*, als: *kind*, *kinderen*, *kinders* enz. Andere verdubbelen den medeklinker, waarmede het enkelvoud eindigt. Het gebruik moet hierin grootelijks den weg wijzen.

§. 58.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) De Uitdragers verkoopen stoele, Tafels, bedde, spiegele en ander huisraad. Rokke, broeke, Veste, jakke, japonne, Hemde, hemd-
rokke, Koufe, schoene, laarze, Muile, hoe-
de en Mutse telt men onder de kleedere.
- 2.) Jan had verscheidene Boeke en Prestte. piet
speelde gaarne, en daarom kocht hij knikkere,
tolle, fluitere, Balle, Kote, Bikkele en ande-
re dinge. mietje had eenige Poppe, wiegtje,
Tafelje, en potje en Pannerje.
- 3.) Onder de viervoetige diere telt men: Paarde,
koeije, schape, geite, Ezels, honde, Katte,
muize, Ratte, varken, Leeuwe, tijger, Bee-
re, vosse, wolve, kamele, olifante enz; en
onder de vogele: zwane, ganze, Eende, hoen-
dere, paauwe, Duive, Kraaije, Rave, Val-
ke enz.
- 4.) In europa heeft men Fransche, Duitscher,
Hollander, Zwede, Dene, Russe, Zwitter,
Italiane, Spanjaarde, Portugeeze, enz.; De
lande, waarvan deze mensche hunnen Naam
ontleenen, zijn: frankrijk, duitschland, hol-
land, zweden, denemarken, rusland, zwit-
serland, italie, Spanje en Portugal.
- 5.) Goede kinde beminnen hunne oudere, en
verschaffen hun veel genoeg. — Kinder!
leert

leert uw verlangen bepalen, want mensche, die veel verlangen hebben, zijn niet gelukkig: alle hunne begeerte kunnen niet voldaan worden. Die niet veel behoefte heeft, is niet arm, al heeft hij weinig.

- 6.) Onder oude volker was hij de rijkste, die de meeste Runder en Schape had, zoo als abraham, izaäk, jakob en andere. De oude barde vermeldden in lieder den Lof hunner helde. — Wat is een uurwerk zonder rader?
- 7.) Daar vele Landlieden meer inzamelen, dan zij voor hunne eigene behoefte noodig hebben, zoo kunnen zij den overvloed hunner Vruchte en Plante aan de Liede in de Stad verkoopen, en van de Stedelinghe weer andere dinge overnemen.

§. 59.

Uitzondering op den gegeven regel.

Eenige weinige zelfstandige naamwoorden veranderen in het enkelvoud ook van klinkers, wanneer zij meervoudig gemaakt worden, als *lid*, *schip*, *stad*, *smid*, *spit* enz., waarvan het meervoud is: *leden*, *schepen*, *steden*, *smeden*, *speten*, enz., omdat het enkelvoud dezer woorden oudtijds was: *led*, *schep*, *sted*, *smied*, *spet*, enz. Om dezelfde reden is het ook, dat de uitgang *heid* in *heden* veranderd wordt.

§. 60.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Een Kok, die veel aan het Spit te braden heeft, moet meer spitte hebben. Eene vloot bestaat niet uit een schip, maar uit verscheidene schippe. — Zoo is eene vergadering niet een Lid, maar meer Lidde.

- 2.) Piet heeft niet eene stad, maar vele stadde gezien. Een smid is niet genoeg, om een groot Anker te smeden: daartoe zijn meer smidde noodig. — Men vindt in den Bijbel niet eene Waarheid, maar velen Waarheide. — Die de Gerechtigheid bemint, zal alle onge-regtigheide haten.

§. 61.

Sommige zelfstandige naamwoorden worden uit hunnen aard alleen in het enkelvoud gebruikt, en daar- onder telt men:

1. Alle *eigennamen* (eenige weinige gevallen uitgezonderd).
2. Die, welke in het algemeen de stof aanduiden, als: *aarde, spek, vet, smeer, vleesch, goud, bloed, klei, zand*, enz.

Wijst men integendeel door deze woorden maar een gedeelte der stof aan, dan worden zij ook *meervoudig* gemaakt; als: een *ijzer* (een stuk bewerkt ijzer) meerv. *ijzers*; een *hout* (een stuk hout) meerv. *houten*, enz.

3. De bijvoegelijke naamwoorden, wanneer daaronder het wezen zelve onafscheidbaar met de hoedanigheid beschouwd wordt, en deze dus als zelfstandig gebruikt worden; zij nemen doorgaans het woordje *het* voor zich, als: *het goede, het schoone, het groote*, enz.
4. De werkwoorden, wanneer deze als zelfstandig gebezigd worden, als: *het loopen, het zitten, het gaan*, enz.
5. Voorts worden alleen in het enkelvoud gebruikt de woorden: *raad, roof, stof, vee, gehuil, gezucht, geroep, gefluister, gejammer, gebabbel, gekakel, argwaan, achterdocht, hulde, gierigheid, hoogmoed, liefde, min, trouw, wil, lof, dronkenschap, toorn, troost, schaamte, haat, nijd, rouw, berouw, vrees, hoop, bedrog, eerlijkheid; dood, leven, slaap, eer, echt, schande, honger*,

ger, dorst, vreugde, verdriet, blijdschap, vrede, armoede, jeugd, duurte, kommer, en meer andere, te welken aanzien een weinig geoefend gehoor niet ligt zal mistasten, waarom wij ook voor deze geene voorstellen ter verbetering zullen opgeven.

§. 62.

Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het meervoud gebruikt, als: *inkomsten, onkosten, kosten, ouderen, Alpen, hersens, lieden, gezusters, gebroeders*, enz.

c.) *Van het geslacht.*

§. 63.

Het denkbeeld van het verschil der geslachten bij alles, wat leeft en groeit, is den mensch zoo eigen, dat hij dit op alles toepast, wat hij als iets zelfstandigs kan beschouwen. Van daar ook, dat men de naamwoorden, als teekens der denkbeelden, onder zekere geslachten gebragt heeft. Deze geslachten heeft men eerst in *mannelijk* en *vrouwelijk* onderscheiden, waarbij men in vervolg van tijd nog een derde gevoegd heeft, waaronder die namen gerangschikt zijn, die noch onder het mannelijk, noch onder het vrouwelijk geslacht konden begrepen worden. Er zijn dus drie geslachten in gebruik, tot een van welke elk zelfstandig naamwoord behoort, namelijk: het *mannelijk, vrouwelijk* en *onzijdig geslacht*.

§. 64.

De oorspronkelijke toekenning der geslachten aan de woorden is in den aard en in de vorming der woorden zelve te zoeken; schoon vele derzelve, door verloop van tijd, zoo door toepassing van het geslacht des

des beteekenden voorwerps op den naam deszelven, als door de onzekerheid nopens de afleiding der woorden, te eenen male van geslacht veranderd zijn.

Zoo zijn, b. v. de woorden *vijand*, *viend*, *Heiland* enz. oorspronkelijk vrouwelijk, schoon zij thans mannelijk gebruikt worden.

§. 65.

Uit het reeds aangevoerde blijkt genoegzaam, dat het verstaan der regelen ter bepaling van het geslacht der naamwoorden, en derzelve toepassing, geenszins van eenen eerstbeginnenden leerling kan gevorderd worden. Wij zullen hier echter eenige algemeene regelen betreffende de geslachten der naamwoorden laten volgen, den onderwijzer de keus overlatende, met welke van deze hij aanvankelijk zijne leerlingen wil bekend maken, terwijl eene *geslacht-lijst der zelfstandige naamwoorden*, daar, waar de regelen niet toe-reikend of de gevallen weifelend zijn, het ontbrekende zal kunnen aanvullen.

§. 66.

ALGEMEENE REGELEN,

betreffende de geslachten der Naamwoorden.

Mannelijk zijn:

1. *Alle eigennamen van mannen, of die eenig mannelijk voorwerp beteekenen, al ware het ook, dat die oorspronkelijk tot een ander geslacht behoorden, als: Jan, Pieter, heer, koning, bode enz.*
2. *Alle zelfstandige naamwoorden, die op r of l uitgaan, als: kuiper, zondaar, tuinier, lepel, enz.*
3. *De wortels der werkwoorden, die de daad zelve uitdrukken, als zelfstandig beschouwd en gebruikt, als: loop, val, enz.*

4. *Alle woorden in sem uitgaande; waaronder ook die in em, en bij zamentrekking in Im en rm, eindigen, kunnen gebragt worden; als: bloesem, balsen, bodem, galm, arm enz.*
5. *Bijvoegelijke naamwoorden, die, met den uitgang dom vereenigd, als zelfstandig gebruikt worden, als: rijkdom, ouderdom enz.*

Vrouwelijk zijn:

1. *Alle eigennamen van vrouwen, en alle namen, die enig vrouwelijk voorwerp beteekenen, al behoorde die volgens den regel tot een ander geslacht, als: Maria, dienstmaagd, baker, kamenier, enz.*
2. *Alle zelfstandige naamwoorden, die van den onvolmaakt verleden tijd der werkwoorden afkomen, als: spraak, magt, maat enz.*
3. *Bijvoegelijke naamwoorden en het zakelijk deel der werkwoorden, door bi-voeging van de of te tot zelfstandige naamwoorden gevormd, als: hoogte, liefde, moeite, begeerte, enz. ook met weglating der e, als: dragt, klagt, enz. (*).*
4. *Alle woorden, die op ing (en die van dezen uitgang enkel de e behouden hebben), ij, heid, in, se, es, esfe, nis, we, uwe en aadje uitgaan,*

(*) De Heer BILDERDIJK noemt, in zijne verhandeling over de geslachten der naamwoorden, alle bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandig gebruikt, die de hoedanigheid in abstracto voorstellen, vrouwelijk, en die zulks in concreto doen, onzijdig. De eerste stellen de hoedanigheid afgetrokken van het voorwerp, de laatste, als met het voorwerp onafscheidbaar verbonden, voor. Indien deze regel genoegzaam verstaan en toegepast kon worden, dan zoude men daardoor vele regels, betreffende het vrouwelijk en onzijdig geslacht, kunnen missen, die men nu moet behouden.

- gaan, als: handeling, bakkerij, vriendin, zondares (of zondaresse), behoudenis, schaduw, (schaduwe) plantaadje enz.*
5. *De wortel der werkwoorden, wanneer daar achter st of ste gevoegd is, als: dienst, (dienste) gunst, enz.*
 6. *De woorden in schap eindigende, en eene hoedanigheid of algemeenheid van personen betekenende, als: dronkenschap, broederschap enz. — Oorspronkelijk zou deze laatste soort tot het onzijdig geslacht behooren.*
 7. *De namen der letteren en getalmerken, wanneer deze op zichzelfe uitgedrukt worden, als de a, de vier, enz.*

Onzijdig zijn:

1. *De eigennamen van landen, steden, dorpen en plaatsen, als: Frankrijk, Amsterdam, Bloemendaal enz., wanneer deze het woordje de niet voor zich hebben.*
2. *De onbepaalde wijs der werkwoorden, als zelfstandig gebruikt, als: het loopen, het zitten enz.*
3. *Alle verkleinwoorden, als: kindje, jongetje enz.*
4. *Die de stof in het algemeen beschouwen en als zelfstandig voorstellen, als: het goud, het zand, het hout, enz.*
5. *Alle verzamelende namen; dat zijn die, welke de dingen van dezelfde soort te zamen als een voorstellen, als: gevogelte, gebeente enz.*
6. *Alle woorden op sel uitgaande, als: bakfel, kookfel, enz.*
7. *De wortels der werkwoorden, met voorvoeging van ge, of ook met be, ver of ont in de plaats van*

van ge, als: het geloof, het bevel, het verdrag, het ontbijt enz.

8. Die op dom uitgaan, van zelfstandige naamwoorden afstammen, en in eenen verzamelenden zin genomen worden, als: hertogdom, enz.
9. Die op schap eindigen en eene bediening of waardigheid beteekenen, als: burgerschap, priesterfchap, enz.

Wij moeten hier nog bijvoegen, dat alle zamen gestelde woorden het geslacht van het laatste aannemen; en dat er woorden zijn, die in twee of drie geslachten gebruikt worden, schoon dezelve niet dan toegepast zijn.

§. 67.

Naamwoorden ter toepassing van de gegevene regelen.

Jan, roeper, aanleg, alssem, rijkdom, liefde, koning, Abraham, looper, slag, wassem, ouderdom, grootte, diepte, kooper, afkeer, balssem, spraak, knecht, snuiter, bode, loop, adem, greep, lengte, wijzer, trek, galm, moeite, Maria, beitel, borst, halm, snede, magt, dragt, behoefte, meid, Johanna, boezel, brand, rang, arm, darm, vracht, palm, gedachte, bodem, bezem, bloesem, bril, buidel, dweil, appel, hemel, verzameling, kunst, grutterij, schaduw, gunst, gramschap, handeling, voorgelij, zwaluw, dronkenschap, jongeling, razernij, peluw, vangst, broederschap, beterschap, komst, boschaadje, vodderij, tweeling, wandeling, goedheid, mannetje, geloof, versnapering, zachtheid, plantaadje, goud, bedrijf, voering, waarheid, Haarlem, graan, gemis, verwachting, kort

kortheid, Leiden, steen gedruisch, gemalin, meesteres, Frankrijk, zand, verblijf, vorstin, zondares, loopen, gevogelte, vertier, onthaal, bakkerin, voogdes, dragen, meisje, dobbelaar, ergernis, wandelen, gedierte, broeifel, plukfel, jodendom, christendom, tuinier, geheimenis, paardje, wandelaar, geschiedenis.

d. *Van het geval.*

§. 68.

Het *geval* bij de naamwoorden is niet anders, dan de betrekking, waarin wij de dingen voorstellen, het zij als *onderwerp*, *voorwerp* of *bepaling*.

§. 69.

Lidwoorden.

Om de beteekenis van eenig naamwoord meer of min te bepalen, bedient men zich van de woordjes *de*, *het* of *een*, welke alsdan voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst worden. Wanneer men zeer onbepaald spreekt, gebruikt men geen dezer woordjes.

§. 70.

De woordjes *de*, *het* en *een* dragen den naam van *lidwoorden*, en worden in *bepalende* en *onbepalende* verdeeld. Tot de eerste soort behooren *de* en *het*, tot de laatste *een*.

De meer of mindere bepaaldheid, welke dezelve aan de woorden geven, ziet men uit dit voorbeeld: *Ik eet gaarne appelen; een appel is eene gangbare vrucht. Geef den appel aan uw zusje.* In het eerste geval spreekt men van appelen in het algemeen; in het tweede van een appel, onbepaald tot welke soort dezelve behoort, en in het derde geval is het, als of men den appel met den vinger aanwees.

§. 71.

De lidwoorden schikken zich in geslacht naar het naamwoord, waarvoor zij geplaatst worden. Zoo plaatst men voor woorden van het mannelijk geslacht de woordjes: *de* of *een*; voor die van het vrouwelijk geslacht: *de* of *eene*, en voor die van het onzijdig geslacht: *het* of *een*.

§. 72.

De lidwoorden ondergaan eenige verandering, overeenkomstig de betrekking, waarin de naamwoorden voorkomen, waarvoor dezelve geplaatst zijn. Deze verandering noemt men *verbuiging*.

Zoo wordt *de* in *den*, *des*, *der*; *het* in *des*, *een* in *eenen*, *eenes*, en *eene* in *eenen*, enzo veranderd.

R E G E L E N ,

betreffende de verbuiging der lidwoorden.

§. 73.

I. R E G E L .

Het lidwoord DE wordt in DEN veranderd, wanneer het voor een enkelvoudig mannelijk naamwoord staat, dat het voorwerp of de bepaling uitmaakt. In andere gevallen, zoo enkel- als meervoudig, verandert hetzelfde niet.

II. R E G E L .

Het lidwoord EEN wordt in EENEN veranderd, wanneer het voor een mannelijk naamwoord komt, dat het voorwerp of de bepaling aanwijst. In andere gevallen verandert het niet.

Het zal geene herinnering behoeven, dat deze regel geene betrekking op het vrouwelijk *eene* heeft: dit blijkt in bovengenoemde gevallen onveranderd.

Voorstellen ter verbetering.

Vooraf kunnen hier eenige der voorgaande voorstellen ontleed worden, om de soort der lidwoorden te leeren kennen.

- 1.) De jongen slaat de hond, en de hond bijt de jongen. — De meester prijst de leerling, en de leerling acht de meester. — De vrouw roept de man, en de man hoort den vrouw. — De meid haalt de bezem, en veegt den straat.
- 2.) De Leerling schrijft eene brief. — Het meisje schilt eene appel. — De jongen eet eene wortel. — Het kind ontvangt eenen peer. — De tuinman inoeit eene boom. — Den kat vangt eene vogel. — Het kind kent den les niet.
- 3.) De jongen van de Timmerman draagt de hamer en de bijtel. — Den jongen van de Schoenmaker heeft eene schoen verloren. — Den knecht van de hovenier plant eene boom in de Tuin. — Den Meester beloont den vlijt van de leerling.
- 4.) Den meid van den boerin verkoopt den melk in den stad. — Den stedelinge koopen melk, en geven geld aan den meid. — Den boere verkoopen den aardappele bij de zak. — Den dochter van den naaister naait de rok van den vrouw van de metselaar.
- 5.) Den natuurlijke historie leert den voortbrengsele van den Natuur kennen. — Een honde
ja-

Hond, M — slaat, V — bijt, M — peer, V — boom, M — kat, V — les, V — schoen, M — tuin, M — vlijt, V — melk, V — stad, V — zak, M — rok, M — historie, V — naaister, V

jagen den haze, maar den haze jagen den honde niet. — Het gezang van de nachtegaal bekoort het oor van den menschen. — Den musfche dooden den infekte, en den jagere dooden den musfche.

- 6.) Eene jongen zag bij eene kleermaker aan eene kapstok hangen: eene rok, eenen vest, eenen broek, eene jas en eene mantel. — Mietje, de dochter van eenen naaister, droeg in eene bak: eene rok, eenen jak, eene jurk, eenen muts, eene halsdoek, eene sluijer en eene hoed.
- 7.) Den olifant rukt dikwijls jonge boome uit de grond. — Den ojevaars maken den neste op den schoorsteene of den daken van den woningen. — Eenem bekwaam jager schiet eenen gans in den vlugt. — Den honde bewaken den woningen van den mensche. — Den katte zuiveren den huizen van muize en ratte.
- 8.) In de herfst verzamelt den landman den vruchte van de akker, en brengt die in den schuren. — In den lente beploegt den boer de grond, en strooit den zaden in den aarde. — Door de regen en de zonheschijn bevordert God den vruchtbaarheid, en doet den planten groeijen.
- 9.) Onder den tafel ligt eenen tapijt, en op den tafel staat somtijds eenen kandelaar. — In den winkels verkoopt men allerlei koopware. — In den zee, in den rivieren en in an-

Nachtegaal, M — rok, M — broek, V — jas, M — mantel, M — bak, M — jurk, V — muts, V — doek, M — hoed, M — olifant, M — grond, M — gans, V — vlugt, V — herfst, M — akker, M — lente, V — aarde, V — regen, M — schijn, M — tafel, V — tapijt, O — zee, V.

- andere wateren leven den vische. — In den warmste lande wasfen den saprijkste vruchte.
- 10.) Voor den ooge is den groeme kleur zeer voordeelig. — Voor het gehoor zijn de toonen van de nachtegaal zeer aangenaam. — Den honde leven onder den mensche. — Den herte vlieden den mensche. — Tusfchen de dag en de nacht heeft men den schemering, — Binnen en buiten de steden wonen den mensche.
- 11.) Onder den boome telt men de eik, de wilg, de beuk en de hazelaar. — Onder den veldvruchten rekent men den kool, den boome, den peen en den rapen. — Onder het ooft heeft men den appele, den pere, den perzike, den abrikoze, den pruime, den kerfen en den morelle.
- 12.) Visch vangt men met den nette en met de angel. — Zout graaft men uit den berge, of men verkrijgt het uit zeewater. — Wol verkrijgt men van den schape, en katoen van den boome. — In ons land wast den katoenboom niet. — Vleesch eten den wilden zonder zout.
- 13.) Langs den straat ziet men den jongens spelen. — Bij den wieg zit het meisje de kleinen jongen in slaap te zingen. — Met de snuiter snuit men den kaars, maar niet met den vingers. — Met den messen snijdt men, en met den scharen knipt men.
- 14.) Mensche, aan wie men veel verpligting heeft, zijn den ouders. — Den kindere, die vlijtig

Kleur, V — nachtegaal, M — dag, M — nacht, M — schemering, V — eik, M — wilg, M — beuk, M. — kool, V — peen, V — angel, M — wieg, V — slaap, M — kaars, V.

- tig leeren, heeft den Meester lief. — God, die de hemel en den aarde regeert, zorgt voor het welzijn van zijne schepselen. — Den zon, die den aarde beschijnt, geeft licht en leven aan den planten.
- 15.) In den lente neemt den warmte toe; den boome worden groen en den dage langer. In de zomer is den hitte grooter; den dage zijn langer; den plante groeijen, en den vruchte rijpen. In de herfst neemt den warmte en den lengte van den dage af.
- 16.) In de winter is den koude groot; den dage zijn kort, en den boome ontbladerd. Den aarde is met sneeuw bedekt. Den mensch beschermt zich in zijne woning tegen den koude, en eet den vruchte, die den zomer heeft voortgebracht.
- 17.) Toen *Addison* zijn einde voelde naderen, en den geneesheere geene hulp meer wisten, zond hij om eene jongeling van zijne familie. Toen den jongeling kwam, vatte *Addison* met den grootste inspanning zijne hand, en zeide met eenen zwakke stem: zie, hoe eenen Christen sterft.
- 18.) *Alexander* wilde, dat den Grieke hem voor eene god zoude erkennen. Kort daarna kreeg hij eenen ziekte. Zie, zeide *anaxarchus* lagchend, den hoop van de god van den Grieke is op eene drank gevestigd.
- 19.) Wanneer den onmatigheid hare lekkernije op den tafel zet; wanneer den wijn in het glas speelt; wanneer zij u tot het genot van den vreug-

Hemel, M — aarde, V — zon, V. — lente, V — herfst, M — koude, V — stem, V — christen, M — God, M — hoop, V — drank, M — tafel, V — wijn, M.

vreugde en van de vermaak uitnoodigt: dan komt het uur van gevaar: laat dan den reden onvermoeid op den wacht staan.

20.) Den godvruchtigheid van den Kindere is liefelijker dan den wierook van persie, die aan den zon geofferd wordt: ja aangenaamer dan den geure van den kruiderije, die zich verspreiden over den velde van arabie, bij eene koelen westenwind.

21.) Vergeet den hulpeloosheid van den kindsheid niet, noch den gemelijkheid van den jeugd; schik den zwakhede van uwe bejaagde oudere in; sta hen bij; ondersteun hen in de avondstond van hun leven.

22.) Eer uwen vader en uwe moeder met dade, met woorde en met geduld, opdat hun zegen over u komen: want den zegen van de vader bouwt het huis van den kindere, en den vloek van den moeder breekt het af.

23.) Eene jongeling bediende zich in tegenwoordigheid van diogenes van eenen uitdrukking, welker onbetamelijkheid zijne vriend eene blos van schaamteri afperste. „Heer, lijk, mijnen zoon!” zeide diogenes tot de beschaamden jongeling, „dit is den lijf, kleur van den deugd.”

24.) Eenem handwerksman, die eene balk droeg, gaf diogenes daarmede eene geweldigen stoot, en riep hem daarop toe: „uit de weg!” Diogenes hervatte terstond: „wilt gij mij „ook nog eene stoot geven?”

25.) Den

*Vreugde, V — reden, V — wacht, V — wierook, M —
zon, V — wind, M — jeugd, V — avondstond, M — ze-
gen, M — vloek, M — blos, M — kleur, V — deugd, V —
stoot, M — weg, M.*

- 25.) Den Tooneelspeler *Dominico* had op zekeren dag den ooge op eene gouden schotel met patrijze, die op den tafel van de koning stond, gevestigd. Den koning, die dit zag, zeide, dat men *Dominico* de schotel zoude geven. „Hoe, Sire!” vroeg hij, „en den „patrijze ook?” Den koning verstond hem, en zeide: „ja, en den patrijze ook.” Door deze listige vraag kreeg hij de gouden schotel.
- 26.) Het oordeel van den mensche over ons is eenen zaak van het grootste Belang, dewijl ons voortkomen in den wereld, den gelukkige voortgang van den bezigheden van ons, en over het algemeen eene groot gedeelten van ons uiterlijk geluk daarvan afhangt.

S. 75.

III. R E G E L.

Wanneer de zelfstandige naamwoorden door het woordje VAN, als bepaling, aan een ander naamwoord verbonden zijn, dan laten de lidwoorden zich op deze wijze veranderen:

Voor *van den* of *van het* gebruikt men *des*, en plaatst eene *s* achter het naamwoord.

Welluidendheidshalve maken eenige weinige woorden dezen uitgang met *en* of *es*, als: *des heeren*, *des huizes enz.*

In

Schotel, M — tafel, V — vraag, V — zaak, V — wereld, V — gang, M.

In plaats van van de, gebruikt men der.

Als men voor naamwoorden in het enkelvoud, die geen lidwoord voor zich hebben, het woordje *van* weg laat, dan voegt men eene *s* achter het naamwoord.

Op gelijke wijze wordt:

Van eenen *en* van een *in* eenes of eens, *en*
Van eene *in* eener *veranderd*.

Bij het gebruik van *eenes* of *eens* neemt, als voren, het naamwoord *s*, *es* of *en* aan.

§. 76.

Voorstellen ter verandering.

Hier worden de *voorstellen*, §. 74, gebruikt, om volgens den laatst gegeven^e regel veranderd te worden (*).

§. 77.

Voorstellen ter verbetering.

1.) De goedheid der vader. — De wijsheid der Schépper. — de gehoorzaamheid der zoon. — De liefde des dochters. — Het geduld der meester. — De vlijt der leerling. — De zindelijkheid des meids — De vlugheid der tijd. — De rondheid des aarden. — De zwaarte der steen.

2.)

(*) Indien men het noodig oordeelt, kan men den leerling zeggen, dat *des* of *eens*, alleen voor het mannelijk en onzijdig enkelvoud gebezigd wordt, dat *der* of *eener* voor het vrouwelijk geslacht behoort, en *der* ook voor het meervoud in alle geslachten.

- 2.) De teederheid des moeders. — De glans des zons. — De diepte des zees. — De hoogte der berg. — De sterkte der leeuw. — De grootte der olifant. — De onnoozelheid der schaap. — De trouw der hond. — De nuttigheid des pens. — De dapperheid der krijgsmans. — De woede der tijger.
- 3.) De koude der winter. — De aangenaamheid des lente. — De veranderlijkheid des mensche. — De gehoorzaamheid des kinderen. — De sterkte des paarden. — De nuttigheid des koeijen. — De wol des schapen. — De gunst des heers. — Het lot des menschs. — De langte des huis. — De voortreffelijkheid des geests.
- 4.) Het boek der leerling ligt in den kast der meester. — Den hoed der jongen hangt aan de stoel des moeders. — Het gezang des nachtegalen verrukt het oor des mensche. — De traagheid des kinderen maakt het onderwijs der meester nutteloos.
- 5.) Het verstand des menschen overwint den sterkte des dieren. — Den ziel des mensch en den gedachte des menschen kunnen wij niet zien. — Den goedheid God overtreft alles. — In de Bijbel lezen wij van den vroomheid Abraham, Izaäk, Jakob en Jozef. — Hendrik hoed viel van de spijker.
- 6.) De breedte eener weg. — De diepte eens grachts. — De lengte eener kind. — De gedaan-

Zon, V — zee, V — berg, M — leeuw, M — olifant, M — hond, M — pen, V — lente, V — geest, M — kast, V — hoed, M — ziel, V — gedachte, V — bijbel, M — weg, M — gracht, V.

- daante eens tafels. — De hoogte eener stoel. — De naarftigheid eens moeders. — De schoonheid eener paauw. — De wreedheid eener tijger. — Het geroep eener koekkoek.
- 7.) Het gekwaak eens eends. — Het gekraai eener haan. — Het 'tjilpen eens muschs. — Het gepiep eens muis. — Het gelach eener kind. — Het geschreeuw eener zwijn. — Het geduld eens moeders. — Het ongeduld eener kind.
- 8.) Den zoon eener boer is doorgaans sterk. — De waarde eens goede opvoedings is groot. — De onstoffelijkheid eener geest. — Jan spreekt van den nuttigheid eener huis. — Den voortreffelijkheid eener mensch bestaat niet in geld of goed.

§. 78.

IV. R E G E L.

De woordjes AAN DEN, voor mannelijke woorden in het enkelvoud, of AAN DE, voor mannelijke en onzijdige woorden in het meervoud, laten zich in DEN veranderen, wanneer de naamwoorden, waarvoor zij geplaatst zijn, ter bepaling der werkwoorden: GEVEN, GELIJKEN, BEHAGEN, TORBEHOOREN, enz. moeten dienen. In het zelfde geval gebruikt men voor vrouwelijke woorden DER, in plaats van AAN DE. Zoo ook wordt AAN EENEN en AAN EEN in EENEN, en AAN EENE in EENER veranderd.

Deze regel geldt voorts in alle gevallen, waar men zonder stoornis het woordje *aan* kan weglaten.

§. 79.

Tafel, V — koekkoek, M. — geest, M.

§. 79.

Voorstellen ter verandering.

- 1.) De vader geeft een boekaan den zoon. (*) — De moeder geeft eene naald aan de dochter. — De meester geeft pemmen aan de leerlingen. — De man geeft appelen aan de kinderen. — De vader gelijkt aan den zoon en de moeder aan de dochter. — De kinderen gelijken dikwijls aan de apen, maar de apen gelijken niet aan de kinderen. — Welke vruchten gelijken aan de peren en aan de noten?
- 2.) De heer geeft eene aalmoes aan eenen armen man, en aan eene arme vrouw. — De Wiltte behaagt zelden aan de kinderen, maar wel aan de bejaarde lieden. — De spade behoort niet aan de vrouw, maar wel aan den man. — De kinderen behooren aan de ouders, en de ouders behooren aan de kinderen. — De mutsen behooren aan de vrouwen.

§. 80.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) De vader geeft der zoon, der dochter en der meid goede lessen. — De moeder geeft den arme vrouw eenig geld, en der armen jon-

(*) Men zij indachtig, dat, bij het weg laten van het voorzetsel *aan*, de bepaling dikwijls voor het voorwerp gaat.

Naald, V — *ap*, M — *peer*, V — *meest*, V — *aalmoes*, V — *lieden*, M — *gek*, M.

jongen eene rok. — Geef der kinderen, der knechts en der meiden eene goed voorbeeld. — Wie is der vader gelijk? Wie gelijkt den moeder of der kinderen?

- 2.) Den mensch is eenen bloem gelijk, die ras verwelkt. — Des menschen leven gelijkt den jaargetijde. Den jeugd gelijkt den lente; den beste leeftijd gelijkt der zomer; den toenemende ouderdom gelijkt der herfst, en den grijsheid gelijkt der winter.
- 3.) Den meester leert der kindere het lezen, schrijven en rekenen. Den moeder leert der meisjes het naaijen en breiden. Het gekras des rave behaagt der mensche niet. Het gestreel des kindere behaagt den moeders.

2.) BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§. 81.

De *bijvoegelijke naamwoorden* wijzen, zoo als wij reeds gezegd hebben, de hoedanigheden der dingen aan, en zijn, even als de lidwoorden, aan verbuiging onderworpen.

R E-

Bloem, V — jaargetijde, O — jeugd, V — lente, V —
sijd, M — herfst, M.

REGELN,

*betreffende de verbuiging der bijvoegelijke
naamwoorden.*

§. 82.

I. REGEL.

De bijvoegelijke naamwoorden veranderen niet:

1. *Wanneer zij achter de zelfstandige naamwoorden komen, en door het koppelwoord wezen of zijn daarmede verbonden zijn.*
2. *Wanneer zij zonder enig ander woord voor zich, of met het woordje een, voor enkelvoudige onzijdige naamwoorden staan.*

§. 83.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) In den winter zijn de dagen korte en de nachten lange. — Een brave kind is naarstige en zoete. — Een schaap is onnoozele, zachtzinnige en geduldige. — Men noemt het paard eene moedige en sterke dier. — Een vruchtbare land geeft groote voordeel aan de eigenaars.
- 2.) Een tevredene hart is een onwaardeerbare goed. — Gezoutene vleesch en bedorvene water zijn dikwijls voor den gezondheid des scheeplieden zeer nadeelige. — Nieuwbakkene brood is niet gezond. — Onrijpe ooft zal een verstandige kind niet eten.
- 3.) Een kleine kind heeft gaarne mooie speelgoed. — Jan leest gaarne in een goede boek. —

boek. — Piet at gaarne rijpe ooft, versche vleesch en versche groente, en dronk gaarne versche bier, zuivere water, doch geene warme drank.

- 4.) Waartoe is de matigheid eenen goede en onfeilbare middel? — Slechte gezelschap berderft eene goede kind. — Eene ongehoorzame en weerspannige kind verstrekt aan den ouden tot eene groote verdriet. — Eene lage en moerasfige of waterachtige land is voor den bewonere zeer ongezond.
- 5.) Den raaf maakt eene akelige en wantoonige gekras, den koekkoek eene eentoonige groep; doch den nachtegaal eene bekoorlijke, liefelijke en streelende gezang. — Een scherpe mes is eene gevaarlijke en schadelijke werktuig in den hand van eene keine kind.

§. 84.

II. R E G E L.

De bijvoegelijke naamwoorden nemen voor de zelfstandige doorgaans eene e aan.

Het tweede geval in den vorigen regel uitgezonderd.

Somtijds wordt de sluitmedeklinker van het bijvoegelijk naamwoord verdubbeld, als in: *dikke, lamme, kromme*, enz. van *dik, lam, krom*, enz.

§. 85.

§. 85.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) De lang tafel, de hoog berg, het zoet kind, het diep dal, de lang en breed straat, het braaf en leerzaam meisje, de zorgvuldig en liefderijk vader, de dor boom, de rood rozen, braaf kinderen, versch visch, oud wijn, vergiftig slang, getrouw dienstboden, oud kleederen.
- 2.) De nat spons, de hoog muur, de steil trap, de diep kelder, de zwart inkt, de opletend leerling, valsch katten, een malsch en vruchtbaar regen, een veranderlijk en hard wind, een streng en langdurig winter, oud en digt bosfchen, groot en duurzaam gebouwe, nuttig en noodzakelijk meubele.
- 3.) Eene breed bank, een dik stok, harde ijzer, het water is vloeibare, den steen is levenlooze, het zeewater is zoute, rijp vruchte zijn gezonde, den slordig jan heeft altijd morsig hande en vuil en gefcheurd kleeden.
- 4.) Een oud gewoonte is als eene oude gemakkelijke kleeed, dat men niet gaarne aflegt. De lieflijk lente, den warm zomer, den onstuimig herfst, den guur winter, elk van deze verschillend jaargetijde heeft zijn nut. God heeft den onderscheiden jaargetijde geregeld.

§. 86.

III. R E G E L.

In alle gevallen, waarin de lidwoorden in n, en of's verbogen moeten worden, nemen de bijvoegelijke

D

lijke

*lijke naamwoorden n of en aan, het zij dat de-
zelve al of niet door de lidwoorden worden vooraf-
gegaan.*

S. 87.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) De oudsten broeder van Willem gaf aan eenen arme, onde en zwakke grijsaard eene dikke boterham. De tuinman had in eene fraaijen mande de schoonsten bonten tulpen en de grootsten blaauwen, rooden en witten hijacinthen. De witten lelien en de gelen en goudlakenschen afrikanen hebben eenen sterke reuk.
- 2.) Karel was een kleinen knaap. Hij vond in den tuin eene grooten, blaauwen pruim. Hij wilde op de harden kern bijten, doch zijn jongen vriend zeide hem, dat hij het binnenste nooit moest eten. Kort daarna vond hij eene grooten en groenen noot. Hij wierp de harden kern van de gevondenenen noot weg, en wilde de groenen, harden en bitteren schil eten.
- 3.) Ziet gij hier de rooden tulpen wel? De witten, gelen en fioletkleurigen tulpen staan aan den andere kant. De witten, gelen en fioletkleurigen tulpen zijn zoo wel tulpe als de rooden tulpe. Hier staat eene witten en daar eene gelen lelie. De gelen lelie zijn zoo wel lelien als de witten kelien.
- 4.) Jan

Boterham, V — mande, V — reuk, M — pruim, V — kern, V — noot, V — schil, V — kant, M — lelie, V.

- 4.) Jan en piet hadden elk eenen kleine en fraaije tuin. Jan teelde in zijnen tuin: grooten boonert, groenen en graauwen erwten, rooden en witten kool, ronden, langen, gelen en witten rapen, en gelen en groenen porselein. Jan had allerlei fraaijen en welriekenden bloemen. Men vond in zijnen tuin: de witten en rooden roos, de riekende lathyrus, de dubbelden en enkelden zonnebloem, den onaanzienlijken doch welriekenden resida en velen anderen bloemen.
- 5.) Den wreden wolf verslindt het zachtaardig en onnoozel lam. Den bloeddorstigen tijger, den sterken Leeuw, den grooten olifant, den listigen slang bewonen den woesten streke van Azie en afrika. De monsterachtige walvisch vindt men in het koud noorden en zuiden. Den vraatachtigen haai kan eenen verschrikkelijken verwoesting aanregten. Den nuttigen koe, het moedigen paard en de waakzame hond telt men onder den huisdieren.
- 6.) Dorant bezat in eenen der aanzienlijksten stede twee prachtigen huize, verscheidenen, grooten lusthoven, eenige fraaijen rijdtuige, schoonen paarde, en eene aanzienlijke jaarlijksche inkomen. Op zijnen tafel kon men den besten en lekkersten spijsze en den kostbaarsten en uitgezochtsten wijne vinden, doch hij was bij dezen groote overvloed niet

Tuin, M — kool, V — porselein, V — roos, V — bloem, V — wolf, M — visch, M — koe, V — hond, M — stad, V — inkomen, O — tafel, V — overvloed, M.

niet gelukkig, want hij droeg altijd een ziekelijke ligchaam om.

- 7.) Hendrik heeft lang zijn geld bewaard. Nu heeft hij gekocht: eene blaauwe Rok, eene bruine jas, een grijzen broek, eene witte vest, eene ronde hoed, witten koufe en halven laarfe. Zijn oudsten broeder heeft ook eene nieuwe hoed, twee paar zwarten koufe, een witten broek, eene rooden vest en eene bruine Rok gekocht.
- 8.) Op zeer hoogen berge regent het zelden. Zulken hoogen bergen, welker toppe met nooit ontdooiden sneeuw en altoos durenden ijs bedekt zijn, noemt men sneeuwberge. Vulkanen of vuurspuwenden bergen zijn opgevuld met onderaardschen brandstoffs. Wanneer deze brandbaren stoffen in werking komen, werpen de vuurspuwenden berge met eene vreeselijken gedruisch gloeienden ligchame en geheelen stroomen van eenen brandenden vloeistof uit.
- 9.) Den verzengden luchtstreck brengt voort: den kostbaarsten edelgesteenten, en edelen metalen; den welriekendsten, krachtigsten en verkoelendsten vruchte, en den fijnsten en hardsten houtsoorte; den grootsten en sterksten landdiere; vogels met zeer fraaijen doch dunnen vederen, maar weinig eetbaren ge dierten.
- 10.) Den nijveren landman treedt in de yroege morgen uit zijn schamelen hut naar het vrucht-

Rok, M — jas, M — broek, V — vest, O — hoed, M — sneeuw, V — stoffe, V — broek, V — morgen, M — hut, V.

vruchtbaar veld, en slaat zijne arbeidzamen hande aan de nuttige ploeg, die door sterken paarde door de harde Grond getrokken wordt. Tegen den avond keert hij door de harde arbeid vermoeid naar zijnen nederigen woning terug, om in den zachten Arme van eene verkwikkende en versterkende slaap de volgende morgen af te wachten.

§. 28.

IV. R E G E L.

Bijvoegelijke naamwoorden, die de stof aanduiden, nemen en aan, en blijven voorts in alle gevallen onverbogen.

Zoo maakt men van goud, gouden; zilver, zilveren; hout, houten enz.

§. 29.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Op de tafels van aanzienlijke en rijke lieden vindt men zilvere schotels, zilvere lepels en vorken, zilvere kandelaars, en andere zilvere en goude kostbaarheden. In de kamer zijn eenen houte tafel, houte stoelen, een ijzere kagchel, een kopere doofpot, tinne kandelaars en stalen snuiters.
- 2.) Karolina heeft eene ijvoren snuifdoos, juweele oorringen en allerlei zijde, katoene en linne

Ploeg, M — grond, M — avond, M — arbeid, M — woning, V — slaap, M — morgen, M — kamer, V — tafel, V — kagchel, M — pot, M — doos, M.

linne kleederen. Aan eene huis vindt men steene muren en lode goten. Den bakker bakt tarwe en roggebrood. Den man heeft zijde kouse, satijne en katoene vesten, en eenigen wolle stoffen gekocht.

- 3.) Aarde borden zijn, zoo duurzaam niet als zilvere of tinne borde. Ijzere lepels zijn sterker dan tinne of zilvere lepels. Den kunstdraaijer maakt allerlei ijvoren, schildpadde, beene, goude, zilvere, stalen en anderen kunststukke. De wevers weven allerlei linne, katoene, wolle en zijde stoffen.

§. 90.

V. R E G E L.

Wanneer het zelfstandig naamwoord bij eenig bijvoegelijk naamwoord verzwegen wordt, dan verbuigt men dit laatste, als of het zelfstandig naamwoord daarop volgde.

§. 91.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Geef mij alle boeken, de dikken en de dunnen, de ouden en de nieuwen.— Geef mij den inkt, zoo wel den zwarte als den roode. — Breng hier beide tafels, de langen en de ronden, en zet de ronde voor de haard. — Zet op den tafel twee kandelaars, doch niet de ouden, maar de nieuwen.
- 2.) Geef aan jan de oude en aan piet de nieuwe hoed.

Stoffe, V — inkt, M — tafel, V — haard, M.

hoed. Mietje had twee lintjes, een roode en een witte; het rood gaf zij aan haar zusje, en met het wit versierde zij hare pop. — Breng den paarde naar den weide, zoo wel het jong als het oud. Geef het linnen aan den waschvrouw, zoo wel het schoon als het vuil.

- 3.) Eene vader riep zijne beide zonen, eerst de oudste en toen de jongste. Eene leerling kende altijd den lesfen, zoo wel den gemakkelijken als den moeilijken. God onderhoudt allen schepsele, zoo wel den kleinen als den grooten. Alle mensche zijn sterfelijke, zoo wel jongen als ouden.
- 4.) Den Meester heeft allen kinderen lief, doch het allermest den braven, gehoorzamen en vlijtigen. Eenen moeder beminde hare beiden dochters even zeer, zoo wel den oudsten als den jongsten. Eenen Oom gaf aan zijne beiden Neve eenigen geschenke; aan de oudste gaf hij ook eene goude en aan de jongste eene zilvere horologie.

Bekleeden de bijvoegelijke naamwoorden de plaats der zelfstandige, dan worden zij, even als deze laatste, ook meervoudig gemaakt, b. v. *de blinden, de rijken, enz.*

Hoed, M — pop, V — weide V — les, V — horologie, O,

Trappen van vergelijking.

§. 92.

Wanneer men de hoedanigheden van het eene voorwerp met dezelfde hoedanigheden van een ander voorwerp, of met die van meer voorwerpen, vergelijkt, dan ontdekt men dikwijls, dat de hoedanigheden van het eene voorwerp die van het andere, of die van meer andere, overtreffen. Daar nu deze vergelijking bijna niet anders dan ten aanzien van de hoedanigheden der dingen kan geschieden, zoo zijn het ook de bijvoegelijke naamwoorden, waardoor tevens deze meerdere of mindere uitgebreidheid, als een gevolg eener voorafgeane vergelijking, wordt aangewezen.

Zegt men b. v.: *de boom is HOOG*, dan geeft men de hoedanigheid *hoog* op zoo als zij is, zonder vergelijking met die van eenen anderen boom. Zegt men: *de boom is HOOGER*, dan heeft er reeds eene vergelijking van deze hoedanigheid met die van eenen anderen boom plaats gehad, waardoor men den laatste de hoedanigheid *hoog* in meerdere mate toekent. Zegt men verder: *de boom is het HOOGST*, dan heeft men denzelven met meer andere boomen vergeleken, en bevonden, dat hij deze in hoogte overtreft.

§. 93.

De wijze, waarop men de meerdere of mindere uitgebreidheid van de hoedanigheden der dingen uitdrukt, heet men *trappen van vergelijking*.

§. 94.

Bij de bijvoegelijke naamwoorden heeft men twee trappen van vergelijking aangenomen, waarvan de eerste den naam van *vergrootenden* en de tweede dien van *overtreffenden trap* draagt.

§. 95.

Den *vergrootenden trap* gebruikt men, wanneer men bevindt, dat de hoedanigheid van een voorwerp die van een ander overtreft. B. v.

Het paard is GROETER dan de hond.

§. 96.

Den *overtreffenden trap* bezigt men, wanneer men de hoedanigheid van een voorwerp boven die van vele andere stelt. B. v.

De olifant is het GROOTSTE van alle landdieren.

§. 97.

De vergrooting der hoedanigheden, overeenkomstig de trappen van vergelijking, wordt door den uitgang der bijvoegelijke naamwoorden zelven aangewezen.

§. 98.

Door den uitgang *er* vormt men den *vergrootenden* en door *st* den *overtreffenden trap*.

Zoo komt b. v. van

lang: *langer, langst*; van
kort: *korter, kortst*, enz.

Door deze veranderingen in de trappen van vergelijking werden sommige hoedanigheden niet vergroot, maar wel verkleind, zoo als bij: *klein, kleiner, kleinste*; *jong, jonger, jongst*, enz.; doch dan hangt dit af van de beteekenis van het bijvoegelijk naamwoord zelven, schoon de genoemde trappen toch altijd eene vergrooting van de uitgedrukte hoedanigheid aanduiden: want *kleiner* vergroot het denkbeeld *klein*, *jonger* het denkbeeld *jong*, enz.

§. 99.

Woorden, om volgens de trappen van vergelijking te veranderen.

- 1.) Groot, klein, lang, kort, dik, dun, wijd, naauw, ligt, zwaar, hoog laag, breed, smal, schoon, licht, donker, fraai, glad, ruw, scherp, oud, jong.
- 2.) Gehoorzaam, ongehoorzaam, braaf, beleefd, onbeleefd, gierig, spaarzaam, zuinig, verstandig, dom, traag, werkzaam, vlijtig, gediensig, armoedig, rijk.

§. 100.

R E G E L.

De bijvoegelijke naamwoorden, overeenkomstig de trappen van vergelijking veranderd, volgen in hunne verbuiging de van §. 82—90 gegevene regelen.

§. 101.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Jan had drie rijpe appelen. De eene appel was grootere dan de andere. Hij gaf de grootste appel aan zijne oudste broer, en de kleinste aan zijn jongsten zusje. Willem is oudere dan Hendrik, maar Flip is den oudsten van hun drieën. IJzer is den nuttigsten metaal. Den bij is eene des nuttigsten in-
sek-

appel, M — metaal, O — bij, V.

sekten. Den walvisch is den grootsten en zwaarsten visch. De arend telt men onder den sterksten vogelen.

- 2.) Den noordelijksten en zuidelijksten streken des aarde zijn den koudsten. Den streken onder den middellijn zijn den heetsten. Den woestijn van Afrika is den onvruchtbaarsten, dorsten en onbevolktsten gedeelte van dit werelddeel. Den saprijksten en geurigsten voortbrengsele uit den plantenrijk vindt men in den zuidelijksten streken van Azie. Onder den ruwsten, wildsten, wreedsten en onbeschaafdsten volken telt men den Nieuw hollanders.
- 3.) Kees kreeg altijd eenen dikkeren boterham dan jaap, maar, omdat hij den oudsten was, wilde hij ook den diksten hebben. Kaatje had altijd schooner hande dan keetje, maar zij was ook het zindelijker van vele andere meisjes. Koenraad was een gehoorzameren, vlijtigeren en gediensstigeren knaap dan zijn broeder; doch jan is den gehoorzameren, vlijtigsten en gediensstigsten knaap uit den geheelen buurt.
- 4.) Sophia heeft den schoonsten zijde kleedere, den fraaiften en schitterendsten goude, zilvere en juweele sierade, den prachtigsten meubele, den heerlijksten en kostbaarsten spijsze en dranken, en toch is zij niet gelukkig. Er is geen trotschen, wispelturigere en ontevredenere mensch dan Sophia. Gelukkig zou zij zijn, als zij bij al dien rijkdom het besten hart bezat.

§. 102.

Visch, M. — arend, M — aarde, V — lijn, V — woestijn, V — rijk, O — boterham, V — buurt, V — rijkdom, M.

§. 102.

Sommige bijvoegelijke naamwoorden hebben eene onregelmatige vergrooing, als *goed*, *veel* en *weinig*, welke op deze wijze veranderd worden:

goed, *beter*, *best*,
veel, *meer*, *meest*,
weinig, *minder*, *minst*.

De oorzaak dezer onregelmatigheid ligt in het gemis van eenen of anderen trap van deze woorden, die door den tijd in onbruik geraakt is. Zoo komt b.v. *beter*, *best*, van *bet*; *meer*, *meest* van *mee*, enz.

§. 103.

Ter versterking van de beteekenis van den overtreffenden trap, voegt men somtijds nog het woordje *aller* voor het bijvoegelijk naamwoord, als: *allergrootst*, *allerkleinst*, enz.

§. 104.

Somtijds worden de veranderingen van den vergrootenden en overtreffenden trap niet door verandering van den uitgang, maar door de woordjes *meer*, *meest*, *minder*, *minst* aangewezen. B. v.

Meer geacht, *meest geacht*,
minder geacht, *minst geacht*, enz.

De woorden *aller* en *meer*, *meest*, *min*, *minst*, in de taatstgenoemde betrekking, worden niet verbogen.

§. 105.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Kees heeft zijn goedsten kleed aan, hij heeft veler kledere dan jan; doch hendrik heeft den

den veelsten kleedere van allen. Voor de landman zijn zijde kleedere goed, linne kleedere goeder, doch wolle kleedere het aller-goedst. Adriaan heeft weiniger zorg, want hij heeft weiniger behoeften.

- 2.) Wie heeft den weinigsten behoeften? Die het goedsten met zijn deel te vreden is. Een stad is grootere dan eene land; maar eene dorp is het aller grootste. Eene ongehoorzame kind wordt het veelste geacht. Eene beleefden kind wordt weiniger bemind dan eene onbeleefden kind.
- 3.) God is het allere wijssten, allere goedsten en allere magtigsten wezen. Den goedsten dade van de mensch zijn altijd nog met gebreken. Goud is meerdere waardig dan zilver en mindere waardig dan platina. Een kind moet trachten een der meesten geachten menschen te worden. Den mindere aanzienlijken is niet altijd den mindere gelukkigen.

3.) VOORNAAMWOORDEN.

§. 106.

Om alle wijdloopigheid en eene vervelende herhaling in eene reden te vermijden, heeft men op woorden bedacht geweest, die, of de plaats der namen vervangen of zekere toevallige of veranderlijke betrekkingen derzelve aanwijzen. Deze woorden kunnen gevoegelijk eene derde soort van naamwoorden uitmaken, en worden deswegen in het algemeen met den naam van *voornaamwoorden* bestempeld.

Van

Zorg, V — behoeften, V — stad, V — land, O — dorp,
O — wezen, O — mensch, M.

Van welken dienst de voornaamwoorden zijn, en hoe zeer zij ter verkorting van onze voorstellen dienen, kan men, uit de vergelijking der beide volgende volzinnen met elkander, opmaken.

Zonder voornaamwoorden.

Hendrik verzocht de moeder van Hendrik, om een boterham. De moeder van Hendrik gaf Hendrik de boterham, en nu liep Hendrik naar eenen armen knaap, en gaf den knaap niet alleen de boterham van Hendrik, maar Hendrik haalde daarenboven nog eenige duiten uit den zak van Hendrik, en Hendrik gaf de duiten aan den knaap.

Met voornaamwoorden.

Hendrik verzocht ZIJNE moeder, om een boterham, WELKE ZIJ HEM gaf, en nu liep HIJ naar eenen armen knaap, DIEN HIJ niet alleen de boterham, maar daarenboven ook nog eenige duiten gaf, WELKE HIJ uit ZIJNEN zak haalde.

§. 107.

De voornaamwoorden vertegenwoordigen dus de namen der dingen, of zij wijzen zekere toevallige of veranderlijke betrekkingen aan, en laten zich derhalve in twee hoofdfsoorten onderscheiden. De eerste soort heet men *persoonlijke voornaamwoorden*; de tweede soort zullen wij den naam van *bijvoegelijke voornaamwoorden* geven.

1. *Persoonlijke voornaamwoorden.*

§. 108.

De *persoonlijke voornaamwoorden* vertegenwoordigen de wezens, die met elkander spreken, en zijn derhalve in de taal zeer noodzakelijk, om eene lastige herhaling te vermijden, waartoe men bij gemis van deze woorden vervallen zou, gelijk zulks uit de gegevene voorbeelden, §. 106, blijken kan.

De naam van *persoon* wordt in de eerste plaats aan elk redelijk wezen toegekend; doch, daar men dikwijls ook redeloze of onbezielde wezens als handelende voorstelt, zoo heeft deze benaming zich ook verder, dan tot de eerstgenoemde uitgestrekt. Van daar dus dat men de namen, die in het algemeen de wezens als sprekende met elkander en als onderwerpen dezer gesprekken vertegenwoordigen, den naam van *persoonlijke voornaamwoorden* gegeven heeft. Hetgene men den naam van *persoon* niet kan toehennen, noemt men doorgaans eene *zaak*.

Men kan de persoonlijke voornaamwoorden niet beter vergelijken, dan bij de vertooneers op het tooneel. Deze vertegenwoordigen het karakter van andere personen; men verbeeldt zich in den vertooneer den persoon te zien, die hij voorstelt, van welken hij den naam en het karakter ontleent, en zoo is het ook met de persoonlijke voornaamwoorden in eene reden.

§. 109.

Naardien in elk gesprek ten minste een persoon voorkomt, die spreekt, een die luistert, en een ander, over welken gesproken wordt, zoo heeft men de persoonlijke voornaamwoorden ook in drie soorten verdeeld, en met den naam van *eersten*, *tweeden* of *derden* persoon van elkander onderscheiden.

§. 110.

De *eerste persoon*, dat is de persoon, die spreekt, noemt zich *ik*; spreken er meer personen, dan noemen zij zich *wij*.

§. 111.

De *tweede persoon*, dat is die, tegen wien het woord gevoerd wordt, noemt men *gij*, onverschillig of men tegen een' of meer personen spreekt.

§. 112.

Met den naam van *derden persoon* benoemt men alle dingen, die het onderwerp des gespreks uitmaken.

ken. De voornaamwoorden, die dezen perfoon vertegenwoordigen, zijn: *hij*, *zij*, *het* en *men*, hangende het gebruik dezer woorden af van het geslacht, dat men aan het wezen, dat door deze voornaamwoorden vertegenwoordigd wordt, of aan deszelfs naam toegekend heeft. Het is alleen in den *derden* perfoon, dat het geslacht in aanmerking komt, en door de voornaamwoorden tevens moet worden uitgedrukt, zijnde het geslacht, zonder eenige nadere aanwijzing, uit den aard van den *eersten* en *tweeden* perfoon reeds bekend, en dus bij deze laatste voornaamwoorden overtoellig.

§. 113.

Ter vertegenwoordiging van eenig wezen in den *derden* perfoon, gebruikt men voor

het manneijk geslacht:

enkelvoudig: *hij* — meervoudig: *zij*.

Voor het vrouwelijk geslacht:

enkelvoudig: *zij* — meervoudig: *zij*.

Voor het onzijdig geslacht:

enkelvoudig: *het* — meervoudig: *zij*.

Men ziet hieruit, dat de *derde* perfoon meervoudig in alle drie de geslachten hetzelfde voornaamwoord gemeen heeft.

Wanneer men onbepaald van eenen *derden* perfoon spreekt, zonder opzigt tot deszelfs geslacht, dan bezigt men het woordje *men*, het welk alleen in het enkelvoud gebruikt wordt.

§. 114.

De persoonlijke voornaamwoorden ondergaan eenige verandering of verbuiging, wanneer zij de plaats des voorwerps of die der bepaling in een voorstel bekleeden.

§. 115.

R E G E L E N ,

ter verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

I. R E G E L .

Wanneer de persoonlijke voornaamwoorden eenig voorwerp of eenige bepaling vertegenwoordigen, dan geschiedt de verbuiging op deze wijze:

ik wordt mij ,
 wij ——— ons ,
 gij ——— u ,
 hij ——— hem ,
 zij ——— haar
 zij ——— hen ,

Ook gebruikt men *haar* voor het meervoud van het vrouwelijk geslacht; in het meervoud voor het mannelijk en onzijdig geslacht wordt *zij* in *hen* veranderd.

Het en men worden niet verbogen.

§. 116.

Voorbeelden ter ontleding en verandering.

- 1.) Het kind heeft honger, geef het kind eten. — Jan is zoet, plaag Jan niet. — Mietje is achter, roep Mietje. — De kinderen moeten naar bed, kleeft de kinderen uit. — De knechts zijn aan het werk, hinder de knechts niet. — De meiden waschen, de waschvrouw helpt de meiden.
- 2.) De moeder verbood Willem op het ijs te gaan. Willem hield zich of willem de moeder niet verstond, en deed juist hetgene de moeder aan willem verboden had.

- 3.) Kinderen! denkt, wat kinderen aan uwe ouders verplicht zijn. Hebt de ouders lief, gehoorzaamt de ouders; bewijst aan de ouders allen eerbied en alle dankbaarheid, en de ouders zullen kinderen des te meer beminnen en voor kinderen zorgen.
- 4.) Pietje! zeide de moeder, wees voorzichtig! Pietje zoudt vallen; Pietje zoudt zich bezeren; de moeder zou het niet kunnen helpen; de moeder heb Pietje gewaarshouwd. Pietje zoudt de schuld aan de moeder niet kunnen geven.
- 5.) Hendrik zeide tegen Barend: vader en moeder zijn uit: weet Barend dat niet? Hebben vader en moeder het barend niet gezegd? Hendrik heeft vader naar het land en moeder naar de markt zien gaan.
- 6.) Daar koosje! zeide Kees, daar hebt koosje een bloempje. Kees schenk het aan koosje. Kees zal er morgen aan koosje weder een geven: zult koosje dan aan kees uw prentenboek leenen? Kees zal het boek wel bewaren, en het boek aan koosje zonder vlekken terug bezorgen.

§. 117.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Waar zijn den kindere? roep haar. — Daar vliegen duive: ziet gij hen? — Weet gij den meid: waar is hÿ? Hebt gij den knecht ook gezien? waar is zij? — Hoort gij den hond? waar

waar is zij? Den kat is nuttig, hij vangt muize. Ik houd veel van het schaap, hij is zachtzinnig.

- 2.) Ik bemin mijne oudere, want ik ben aan haar veel verplicht; Ik denk altijd aan haar, en ben niet liever, dan bij haar. Heb God lief, en dank haar, omdat zij u zoo veel goeds bewijst: denk, dat gij alles aan haar verplicht zijt.
- 3.) Den vader heeft zijne kinderen lief. Zij wandelt met haar; zij spreekt met haar, en verschaft aan haar alle vermaak. De kinderen hebben haar daarom ook zeer lief; zij zijn gaarne bij haar, en doen alles, wat aan haar genoeg kan geven.
- 4.) Mietje houdt veel van katten. Hij geeft aan hen lekker eten, hij streelt hen, hij liefkoost hen, hij speelt met hen; maar de katten krabben hem dikwijls, en zijn aan hem zeer ondankebaar.

§. 118.

II. R E G E L.

Overeenkomstig §. 79. wordt AAN HEN in HUN veranderd, en het woordje AAN in: AAN HAAR, AAN HEM, en AAN HET dikwijls weg gelaten.

§. 119.

Voorstellen ter verandering.

Die onder §. 117. voorkomen.

aB 1j-

Kat, V — God, M — ouders, M.

a. *Bijvoegelijke voornaamwoorden*.

§. 120.

Hoe zeer de lidwoorden dienen, om de beteekenis der naamwoorden min of meer te bepalen, zoo zijn zij echter niet toereikend, om zekere toevallige of veranderlijke betrekkingen derzelve aan te wijzen. Om deze betrekkingen aan te duiden, bezigt men nu de *bijvoegelijke voornaamwoorden*, die hier denzelfden dienst bewijzen, als de doopnamen onder de menschen. Deze laatste namen dienen, om het individu van zijn geslacht te onderscheiden, en dit is ook het geval bij de bovengenoemde voornaamwoorden: want, wat doen, b. v. de woordjes *mijn, uw, zijn* enz. in: *MIJN hoed, UW hoed, ZIJN hoed* enz. anders, dan éénen hoed uit de geheele soort, met betrekking tot den bezitter, aan te wijzen?

Wij zeggen *toevallige* of *veranderlijke* betrekking, en dit zal ligtelijk verstaan worden, wanneer men bedenkt, dat b. v. *MIJN hoed* ook ligtelijk *uw hoed, zijn hoed* of *MAAR hoed* zijn kon of worden kan; en dat dus de hoed van eigenaar veranderende, ook de betrekking op denzelfden verandert.

Wij moeten hier nog bijvoegen, dat de naam van bijvoegelijke voornaamwoorden weligt door eene gepastere benaming konde vervangen worden, omdat deze woorden nader bij de lidwoorden, dan bij de bijvoegelijke naamwoorden komen; doch wij willen geene verandering in eene benaming en rangschikking maken, die beide reeds lang door het gebruik gewettigd zijn. De naam van *bijvoegelijke naamwoorden* erkennen wij ook niet de meest gepaste te zijn, omdat deze woorden eigenlijk geene hoedanigheden aanwijzen; doch zij komen in vele opzigten in plaatsing en verbuiging met dezelve overeen, en uit dien hoofde hebben wij deze benaming verkozen, om de beide hoofdsoorten van voornaamwoorden van elkander te onderscheiden.

§. 121.

§. 121.

De *bijvoegelijke voornaamwoorden* dienen dus:

- 1.) Om eenig voorwerp nader aan te wijzen, als: DEZE *man*, DIE *vrouw*, DIT *kind*, enz.
- 2.) Om tevens de bezitter van het genoemde voorwerp aan te duiden, als: MIJN *boek*, UWE *les*, ZIJN *vader*, HARE *moeder*, enz.
- 3.) Om te vragen, als: WELKE *man*? WIE *is daar*? enz. of
- 4.) Zij zien op een reeds genoemd voorwerp, als, *de man*, DIEN *ik gezien heb*, enz.

Van daar, dat men dezelve in vier foorten onderscheidt, namelijk in:

1. *aanwijzende*,
2. *bezittelijke*,
3. *vragende*, en
4. *betrekkelijke*.

1.) *Aanwijzende voornaamwoorden.*

§. 122.

De *aanwijzende voornaamwoorden* hebben eene nog meer bepaalde beteekenis, dan de bepalende lidwoorden, en dienen, om de personen of zaken als met den vinger aan te wijzen. De meest gebruikelijke *aanwijzende voornaamwoorden* zijn: *deze*, *die*, *gene*, *dit*, *dat*, *degene*, *diegene*, *datgene*, *zelf*, *dezelve*, *dezelfde*, *zulke*, *zekere*, *dergelijke*, *dusdanige* en *zoodanige*.

Van de woordjes: *deze*, *die* en *gene* gebruikt men *deze*, om het meer nabij zijnde, en *die* en *gene*, om het meer afgelegene aan te wijzen.

Dit en *dat* wordt voor het onzijdig geslacht gebruikt; *dit* wijst het nabij zijnde, *dat* het meer afgelegene aan.

§. 123.

Sommige dezer *voornaamwoorden* nemen doorgaans 'n zelfstandig naamwoord achter zich. Hieronder

telt men: *deze, die, gene, dezelfde, zulke, zekere, dergelijke, dusdanige, zoodanige, dit, dat, hetzelfde, enz.*

Andere gebruikt men zonder zelfstandig naamwoord, als: *degene, diegene, dezelve en datgene.*

Het woordje *zelf* wordt achter zelfstandige naamwoorden of achter persoonlijke voornaamwoorden gevoegd, om de personen of zaken, daardoor uitgedrukt, nader te bepalen, of om de medewerking van ieder ander persoon uit te sluiten.

§. 124.

De aanwijzende voornaamwoorden zijn merendeels aan verbuiging onderworpen, wanneer zij eenig voorwerp of eenige bepaling aanwijzen of derzelver plaats vervangen.

Onder de zoogenoemde voornaamwoorden, worden *dit, dat, datgene, hetzelfde* en *hetzelfde* niet verbogen.

Wanneer men op de, onder §. 122 opgegevene, voornaamwoorden het oog slaat, ziet men, dat sommige derzelve met de bepalende lidwoorden, of met enig ander woord, zijn samen gesteld, zoo als: *degene, diegene, dezelve* enz., hetwelk men vooral bij de verbuiging dient in aanmerking te nemen.

R E G E L E N,

betreffende de verbuiging der aanwijzende voornaamwoorden.

§. 125.

I. R E G E L.

Van de aanwijzende voornaamwoorden worden de woordjes deze en die als de lidwoorden, en de overige als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen. §. 73, 75, 78 en 86.

Zijn de genoemde voornaamwoorden samen gesteld, zoo dat het woordje *de, het* of *die* daarvan het eerste ge-

deelte uitmaakt, dan wordt elk deel afzonderlijk, volgens den gegeven regel, verbogen, zonder echter het woord te scheiden. Zoo wordt b. v. *degens* in *dongenens*, *desgenen*, *dergenens* enz. en *dezelve* in *denzelven*, *dezelven*, *derzelven* enz. veranderd.

Vooris moeten wij, deels ter herinnering, deels als uitzondering, hier nog bijvoegen:

1. dat het woordje *zelf*, achter vrouwelijke woorden, in *zelve* veranderd, en, ofschoon het achter de naamwoorden komt, echter als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen wordt, uitgezonderd in het meervoud, wanneer het eene *s* aanneemt, zoo dat men zegt: *de mannen zelve*, *de vrouwen zelve*, *wij zelve*, *zij zelve*, enz. Dat de *f* dikwijls in *v* veranderd wordt, wanneer dezelve niet als sluitletter van eene lettergreep of van een woord dient, behoeft hier niet gezegd te worden.

2. Dat de woordjes: *zulke*, *zekere*, *dergelijke*, *dauidige* en *zoodanige* voor het enkelvoudig onzijdig geslacht de *e* weg laten, als ook doorgaans voor enkelvoudige mannelijke woorden, die het onderwerp uitmaken. En

3. dat men bij het woordje *die*, in plaats van *van dien*, met weglating van het voorzetsel, niet schrijft *dies*, maar wel: *dient*.

§. 126.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Dezen kinderen zijn gehoorzaam, en dien kinderen zijn ongehoorzaam. — Den meester prijst dezen kinderen; maar dien kinderen bestraft hij. — Hij zal ook van dezen kinderen eene goed getuige geven, maar van dien kinderen niet. — Aan dezen gehoorzamen kinderen zullen den ouders veel vreugde beleven.
- 2.) Dezen boom is hooger dan dien boom. — Men zal deze boom uitroeijen, maar die boom niet. — Van deze boom heeft men meer

meer vruchten te wachten dan van die boom. — Aan deze boom heeft men ook meer takke dan aan die boom.

- 3.) Dezen bloem is schooner dan dien bloem. — Ik geef aan dezen bloem de voorkeur boven genen bloem. — Dezen bloem bloeit ook langer dan genen bloem. — Pluk dezen roos, maar dien roos niet. — Neem deze hiacint, maar niet dien tulp. — Houdt gij meer van dezen plant of van genen plant?
- 4.) Jan heeft zulken prente niet als piet, ook zulke speelgoed niet. — Er zijn zekeren gebreken, die men niet gemakkelijk aflegt. — Den roos is eenen fraaijen bloem, wij houden veel van zulken bloem. — Geef aan zulke mensch gehoor, die uw goede raad geeft, en veracht zulke mensch niet. — Geef aan zulke boek de voorkeur, dat nuttig is.
- 5.) Zekere jongen had zulken goeden hoedanigheden, dat hij door ieder zeer bemind werd: zoodanige kindere zijn gelukkige. — Wij kennen meer dergelijken kindere. Dusdanigen achting kan men geen stout kind toedragen. Wij bedoelen zoodanige kind of zoodanige jongen of zulken meisje, dat niet gehoorzaam is.
- 6.) Wij houden veel van zoodanige boom of van zoodanigen plant, die fraaijen bloeme draagt. Dusdanigen boom, die vruchte draagt, welke tot voedsel dienen, is nutti-

tiger. — Denzelfden boom brengt niet altijd even veel vruchte voort. Zekeren les wordt door denzelfden kinderen niet altijd in acht genomen.

- 7.) Wij hebben dezelfde leerw op denzelfden kermis gezien. — Wij zelve hebben hetzelfde verhaal uit de mond van dezelfde man en van denzelfden vrouw gehoord. — Den man zelve is ons ontmoet, en den vrouw zelve hebben wij gesproken. — Het was denzelfden vrouw, van welke gij zelve gesproken hebt. — Hebt gij het aan hem zelf gevraagd, of heeft hij zelve het gezegd? — De vader zelve onderwees den kinderen. — Wij zelve of zij zelve zullen het vertellen.

§. 127.

II. R E G E L.

Wanneer de aanwijzende voornaamwoorden: zulk, dergelijk, dusdanig en zoodanig, het onbepalend lidwoord een achter zich nemen, dan wordt alleen dit lidwoord, overeenkomstig de daartoe gegevene regelen, verbogen, §. 73: de voornaamwoorden blijven onveranderd.

§. 128.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Zulk een les is nuttig, die het kind wijzer en beter maakt. — hendrik sprak van eene
leeuw,

leeuw, maar hij had zulk eene dier nooit gezien. — Zulke eene boom, die dadels draagt, vindt men in ons land niet. — Zulke een plant, die maar een jaar duurt, is den aardappel. — Er zijn plante, die vezelachtig zijn, en van zulk een plant verkrijgt men het vlas.

- 2.) Dusdanig een zaak, als den leugen, en zoodanige een gewoonten, als den luiheid, moet men met dergelijk eene ijver tegen gaan, als dit kwaad vordert. — dusdanige een achting, en dergelijke een liefde, als men aan den ouders verschuldigd is, kan men van zoodanig eene kind niet verwachten, dat ondeugend is. — Zulk een goedheid, zoodanig een magt en dergelijk een liefde als God, bezit geen sterveling.

§. 129.

III. R E G E L.

De aanwijzende voornaamwoorden, die zonder naamwoord, of met weglating van hetzelfde, gebezigd worden, verbuigt men, als of er een naamwoord volgde.

Degene en diegene nemen in het meervoud de n aan.

§. 130.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Luister niet naar degene, die kwaad van anderen spreekt. — Schuw diegene, die uw
tot

Leeuw, M — plant, V — appel, M — zaak, V — leugen, V — ijver, M — achting, V — liefde, V — magt, V — degene of diegene, M (als het geslacht niet kenbaar is).

tot kwaad wil verleiden. — Wacht uw voor dengene, die uw meermalen bedrogen hebben. — Help degene, die hulp noodig heeft. — Hij sprak van degene, die hem had wel gedaan, maar zweeg van diegene, dien hij geholpen had, en dacht nauwelijks aan dezelve.

2.) Den zon schijnt, ik zie denzelfen. — Hij legde het boek op den tafel, doch het viel van denzelfen af. — Zoekt gij uwe boeken? Ik heb denzelfen niet gezien. — Jan had eene bal, en speelde met dezelve, Hij wierp dezelve in het water, en was zeer bedroefd, om het gemis van dezelve.

3.) Spreekt gij van deze man of van gene? — Hebt gij liever deze appel of die? — Kent gij den les? het is denzelfden, die gij geleerd hebt. — Ik weet niet, of het dezen of dien les is. — Ik spreek van dezen noch van dien les: leer dezen. — Ik zag de man, het was denzelfden. — Ik ken den vrouw, het is denzelfden.

2. *Bezittelijke voornaamwoorden.*

§. 131.

De *bezittelijke voornaamwoorden* duiden eenen persoon of eene zaak aan, tevens met aanwijzing van den bezitter of eigenaar van het aangewezen, en sluiten altijd twee denkbeelden in zich, namelijk: het genoemd voorwerp en den bezitter van hetzelfde.

Zij

Zon, V — tafel, V — bal, M — appel, M — les, V,

Zij zijn: *mijn, ons, uw, zijn, haar* en *hun*, en worden van de verbogene persoonlijke voornaamwoorden afgeleid.

§. 132.

De bezittelijke voornaamwoorden schikken zich in geslacht naar den eigenaar, en in verbuiging naar het woord, waarvoor zij geplaatst worden.

Zoo zegt men b. v. van den eigendom eens mans sprekende: *zijn boek, zijne pen*. Zijn hiervan meer mannelijke eigenaars: *hun boek, hunne pen*. Spreekt men van de bezitting eener vrouw, dan zegt men b. v. *haar boek, hare pen*, ook als hiervan meer vrouwen als bezitters voorkomen.

Men zal niet ligt in het gebruik van de bezittelijke voornaamwoorden ten aanzien van het geslacht mistasten, wanneer men de veranderingen, die de persoonlijke voornaamwoorden in den derden persoon, ten opzichte van het geslacht, ondergaan, behoorlijk in het oog houdt. — *Zijn* is dus mannelijk en onzijdig enkelvoudig en *hun* mannelijk en onzijdig meervoudig. *Haar* wordt voor het vrouwelijk geslacht zoo in het enkel- als meervoud gebruikt.

§. 133.

Somtijds nemen de bezittelijke voornaamwoorden het bepalend lidwoord voor zich, en worden zonder zelfstandig naamwoord gebezigd.

Dit geschiedt doorgaans, wanneer men van bekende personen of zaken spreekt, b. v.: *wiens heed is dit? Het is de mijne*. Wiens boeken zijn dit? het zijn *de onze* en *de hunnen* enz. Van hier dus het gebruik van: *de mijne, het mijne, de onze, het onze, de uwe, het uwe, de zijne, het zijne, de hunne, het hunne, de hare en het hare*.

REGELN,

ter verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden.

§. 134.

I. REGEL

De bezittelijke voornaamwoorden, door een naamwoord gevolgd, ondergaan dezelfde veranderingen als de bijvoegelijke naamwoorden. §. 86.

Ook voor het mannelijke geslacht neemt *ons* de *s* aan; men zegt dus: *onze vader, onze vriend*, enz. Dat deze voornaamwoorden voor het enkelvoudig vrouwelijk geslacht en voor het meervoud in alle geslachten de *s* aannemen, is uit het gebruik der bijvoegelijke naamwoorden genoegzaam kenbaar.

§. 135.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Mijne vader en mijn moeder hebben mij lief. — Ik bemin mijne vader en mijnen moeder. Ik ontvang dagelijks van mijne vader en van mijn moeder zoo veel goeds. Den goedheid van mijne vader en van mijn moeder zal ik nooit vergeten. Mijn meesters leeren mij vele nuttige zaken. Ik ben aan mijnen meesters dus veel verplicht, en zal mijnen meesters ook altijd gehoorzamen.
- 2.) Mijnen ouders zorgen voor mijne geluk. Mijne geluk gaat hun zeer ter harte. Zij zorgen steeds voor mijne welzijn. — Onze genöegen hangt veel af van onzen tevredenheid met onze staat. Onzen hemelschen vader zorgt voor ons en voor alle zijnen schepse.

Geluk, O — welzijn, O, — genöegen, O — staat, M.

sele. — Onze leven, onzen spijs, onzen drank, onzen kleederen, alles hebben wij van onze goede vader in de hemel.

- 3.) Hebt gij uwe boek, uw penne uwe inktkoker geborgen, en uw les geleerd? Uwe boek, uw pennen liggen op uwe lesenaar, en uwe inktkoker staat op uwe schrift. Gij kent uw les ook niet. Geef aan uwe boek, aan uw penne en aan uwe inktkoker eenen behoorlijken plaats, en denk aan uwe les. — Het hangt van uw af, om uwen zaken wel te besturen.
- 4.) Willem kent altijd zijn les, en hij houdt zijne boek zindelijk. Hij neemt altijd zijne hoed af, als hij iemand groet. Zoo is het met Jan niet. Zijn les is te zoeken; zijne boek en zijn kleedere zijn morsig; zijne aangezigt en zijn handen worden zelden gewasfchen, en zijne hoed komt niet van zijne hoofd. Op zijnen aangezigt en op zijhande zou men wel kunnen zaaijen. Van zijnen overigen kleedere spreken wij niet.
- 5.) De vrouw heeft hare naaiwerk nedergelegd, en haren naalde op hare kusen gestoken. Zij heeft linte op hare hoed genaaid. — Den meiden hebben hare werk verrigt: nu besteden zij hunne tijd om hunnen kleedere te naaijen. Zij spreken over haren eigenen zake, en niet over dien van haren bekenden.

6.)

Leven, O — spijs, V — drank, M — hemel, M — koker, M — lesenaar, M — schrift, O — plaats, V — hoed, M — aangezigt, O — werk, O — naalde, V — kusen, O — tijd, M.

- 6.) Den boere hebben hare hooi te huis ge-
haald, welhaast zullen zij hunnen granen
in hunnen schuren bergen. In de winter
maken den boere hunne gereedschappen ge-
reed, om in het voorjaar hun grond te
bebouwen. — Het paard van de akkerman
verdient dubbel zijn voedsel. Den paarde
kennen hunne stal.

Met weglating van het voorzetsel *van*, volgen deze woorden den regel der lidwoorden, §. 75. *Van mijnen, van uwen, van zijnen, van haren, van hunnen* en *van mijn, van zijn* enz. wordt veranderd in: *mijns, uws, zijns, haars, huns* enz. Zoo wordt *van mijne, van zijne* enz. *mijner, zijner* enz. alles overeenkomstig het reeds geleerde. Ten aanzien van het voorzetsel *aan* raadplege men ook de lidwoorden §. 78. Eenige aanleiding ter verandering vindt men in de hier opgegevene voorstellen.

§. 136.

II. REGEL.

De bezittelijke voornaamwoorden, die met het bepalend lidwoord, zonder zelfstandig naamwoord, gebruikt worden, verbuigt men, als of er een naamwoord volgde, uitgezonderd het meervoud, dat in dit geval ook de n aanneemt.

Het mijne, het onze, het uwe, het zijne, het hare en het hunne worden niet verbogen.

§. 137.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Wiens hoed is dit? Het is den mijnen, en niet den uwen, den zijnen, den haren of den

Hooi, O — winter, M — gereedschap, O — jaar, O — grond, M — voedsel, O — stal, M — hoed, M.

den hunnen. — Ik roep mijne vader en niet de uwe. Is dat uw moeder? Neen, het is den haren. — Spreekt gij van uwe vriend? Neen, van de zijne en van de huane. Welke boeken hebt gij? Den mijne en den hunne. — Welk penne liggen daar? Den hare en den zijnen.

- 2.) Ik spreek van mijnen zake, en niet van den hare of van den hunne. — Ik meen niet mijnen lesse, maar den uwe en den zijne. — Ik denk aan mijne vader en aan de zijne. — Ik begeer uwen boeke niet, maar den onze. — Hij verwaarloost niet alleen zijne eigene tijd, maar ook de onze. — Vergeet hij zijnen eigenen zake? Ja, en ook den onze, den hare en den hunne. Hij bemint haren moeder als of het den zijnen en niet den haren was.

3. *Vragende voornaamwoorden.*

§. 138.

De *vragende voornaamwoorden* duiden eene vraag aan, en zijn min of meer bepaald ten aanzien der personen of zaken, naar welke gevraagd wordt. Onder de vragende voornaamwoorden telt men: *wie, welke, wat* en *hoedanige*.

Wie neemt geen zelfstandig naamwoord achter zich. Men vraagt daarmede algemeen naar personen, b. v.: *wie is hier geweest? Van wien spreekt gij?* enz.

Welke dient, om meer bepaald naar personen of zaken te vragen, b. v.: *welke man heeft het gezegd? Welk boek is dit?* enz.

Wat gebruikt men, om naar voorwerpen te vragen, waarvan men niet weet, of het personen of zaken zijn, en

en tot welk geslacht of getal dezelve behooren, b. v. :
wat is er gebeurd? wat hebt gij verloren? enz.

Wanneer men naar de hoedanigheden van personen of zaken vraagt, bezigt men het woord: *hoedanige*, b. v. :
hoedanigen broeder hebt gij? hoedanige boeken verklaast gij? enz.

§. 139.

De vragen kunnen ook, of eenig onderwerp of eenig voorwerp of eenige bepaling betreffen, weshalve de vragende voornaamwoorden, even als de andere, ook aan verbuiging onderworpen zijn.

R E G E L E N,

ter verbuiging der vragende voornaamwoorden.

§. 140.

I. R E G E L.

De vragende voornaamwoorden wie en welke worden, als de aanwijzende voornaamwoorden die en deze, verbogen. Hoedanige volgt de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

Wat wordt niet verbogen.

Voor het enkelvoud van het onzijdig geslacht laten welke en hoedanige de e weg.

§. 141.

Voorstellen ter verbetering.

- I.) *Wien is hier geweest? — Van wie hebt gij het gehoord? — Wie hebt gij geroepen? — Aan wie hebt gij gedacht? —*
Wien

Wie, M (als het geslacht niet kenbaar is).

F

- Wien heeft uw als zuigeling gevoed en opgepast? — Aan wien hebt gij als zuigeling zoo veel moeite gekost? — Wien kende gij als zuigeling het eerst? — Wien waren de eerste menschen? — Wien noemt men als de eerste bewoners van dit land?
- 2.) Welken man, welken vrouw of welke kind heeft u dit gezegd? Hoedanigen man, hoedanigen vrouw of hoedanige kind was dit? — Van welke man, van welke vrouw of van welke kind hebt gij gesproken? — Welke man en welken vrouw bemint gij het meest? Voor welken mensche hebt gij den meesten liefde? Aan welken menschen zijt gij uwen opvoeding verschuldigd?
- 3.) Hoedanige vriend bedoelt gij? — Hoedanige kleed heeft hij laten maken? — Van welken plaats komt hij? — Naar welken stad vertrekt hij? — Hoedanigen stoffen verkiest gij? — Hoedanige grond bebouwt hij? Welke land bewoont gij? Hoedanigen kleederen dragen de wilden?

§. 142.

II. R E G E L.

Wanneer de vragende voornaamwoorden welk en hoedanig het onbepalend lidwoord een achter zich nemen, dan wordt alleen dit laatste verbogen, even als bij zulk een, zoodanig een enz.

§. 143.

Liefde, V — opvoeding, V — kleed, O — plaats, V — stad, V — stoffe, V — grond, M — land, Q.

§. 143.

Voorstel ter verbetering.

Welke eene man, welke een vrouw of welke eene kind is hier geweest. — Welke een man, welke een vrouw of welke eene kind hebt gij gezien? Naar welke een stad, naar welke een land of naar welken een hoek des aarde is hij vertrokken? — Hoedanige een boom, hoedanige eenen plant of hoedanige eene kruid zoudt gij het liefst aankweeken?

Met weglating van het voorzetsel *van* of *aan* is de verbuiging uit het voorgaande reeds genoegzaam kenbaar.

Behalve de genoemde vragende voornaamwoorden zijn er nog andere woordjes, die eene vraag aanduiden, als: *waarvan*, *waardoor*, *waarmede* enz., doch deze worden niet verbogen, en ook alleen maar gebruikt, om naar zaken te vragen, als: *waarvan is de tafel gemaakt?* *waarmede houdt gij u bezig?* enz.

4. *Betrekkelijke voornaamwoorden.*

§. 144.

De *betrekkelijke voornaamwoorden* zien op personen of zaken, die reeds genoemd zijn. Men telt onder dezelve de woordjes: *die*, *wie*, *welke*, *wat* en *dat*.

§. 145.

Daar de *betrekkelijke voornaamwoorden* in eene nadere omschrijving van eenig onderwerp of voorwerp enz. de plaats van deze vervangen, zoo ondergaan zij ook door verbuiging eenige verandering, naar mate zij als onderwerp, voorwerp of bepaling voorkomen.

§. 146.

R E G E L,

ter verbuiging der betrekkelijke voornaamwoorden.

115

De betrekkelijke voornaamwoorden worden even als de vragende wie en welke verbogen.

*Wat en dat worden niet verbogen, en voor het onzijdig geslacht gebruikt men *hetwelk*, dat insgelijks, eenige weinige gevallen uitgezonderd, geene verandering ondergaat.*

§. 147.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Den man, die gij gesproken hebt, en den vrouw, dien gij daar gezien hebt, zijn mijnen bloedverwanten. — Den Boer, dien uw boter bragt, en den Boerin, dien hem vergezelde, wonen op het naasten Dorp. — Den man, aan wie ik denk, en den vrouw, van welken ik spreek, zijn uw niet bekend.
- 2.) Kindere, dien hunnen ouder lief hebben, ouder, welken hunnen kindere beminnen, vindt men overal. Den aarde, welken wij bewonen, brengt velen vruchte voort. — Het Land, welke wij bewonen, is niet bergachtig. Het kind, aan hetwelke gij eene boek gegeven hebt, leert naarstig.
- 3.) Het meisje, hetwelke gij geprezen hebt, zal voorzeker eens eene brave mensch worden. —

Dorp, O — aarde, V — land, Q — mensch, M.

den. — Den zon, dien onzen aarde beschijsht, den sterre, dien wij des nachts aan de hemel zien lichten, den maan, dien onzen donkeren nachten verlicht, en dien zijn licht van den zon ontleent, verkondigen God wijsheid en almagt.

De betrekkelijke woordjes, *waarvan, waaraan, waar-door* enz., die alleen hunne betrekking op zaken, en niet op personen, mogen hebben, worden niet verborgen.

OVER DE

W E R K W O O R D E N.

§. 148.

De werkwoorden drukken het bestaan der dingen uit, of zij zijn de uitdrukking van het bestaan der dingen met eenige hoedanigheid vereenigd en daardoor gewijzigd.

Er is eigenlijk maar een werkwoord, en dat is het woordje *wezen* of *zijn*, dat wij reeds als koppelwoord hebben doen kennen. Dit woordje drukt het *bestaan* of *zijn* der dingen uit, en verdient daarom den naam van *zelfstandig werkwoord*. De overige werkwoorden zijn slechts namen van hoedanigheden, die met dit woordje *wezen* of *zijn* vereenigd, de wijze van het bestaan met het bestaan tevens uitdrukken (§. 41.). In zoodanige werkwoorden, die het gewijzigd bestaan uitdrukken, ligt het woordje *wezen* of *zijn* op zulk eene wijze verborgen, dat wij hetzelfde in onze taal daarin niet kunnen onderkennen.

Alle werkwoorden derhalve, het woordje *wezen* of *zijn* uitgezonderd, zijn: *eene uitdrukking van het gewijzigd bestaan der dingen.*

§. 149.

Zon, V — hemel, M — maan, V,

§. 149.

Naardien de werkwoorden, die de wijziging van het bestaan uitdrukken, in het algemeen van bijvoegelijke naamwoorden zijn afgeleid, zoo kunnen zij ook weder tot hunnen oorsprong terug gebragt en in bijvoegelijke naamwoorden vervormd worden.

Zoo komt b. v. van *beminnen*: *beminnende* en *bemind*; van *schrijven*: *schrijvende* en *geschreven*, enz.

§. 150.

De bijvoegelijke naamwoorden, op deze wijze van de werkwoorden terug gebragt, noemt men *deelwoorden*, omdat zij de eigenschappen der bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden beide in zich vereenigen, en dus aan beide deel hebben.

§. 151.

De *deelwoorden* drukken eene hoedanigheid uit in eenen *bedrijvende* of *lijdende* zin, en worden daarom ook in *bedrijvende* en *lijdende deelwoorden* onderscheiden.

Van dezen aard zijn de woorden *schrijvende*, *waschende* en *wachtende* in: *de schrijvende man*, *de waschende vrouw* en *haer wachtende kind*. De genoemde personen worden door deze bijgevoegde hoedanigheid tevens als werkende of bedrijvende voorgesteld: zij verkrijgen deze hoedanigheden door zich zelven

Tot de tweede soort behooren de woorden *geprezen*, *bemind* en *bestraft* in: *de geprezen vader*, *de bemind moeder* en *haer bestraft kind*. Hoedanigheden, op deze wijze voorgesteld, ontleenen haer bestaan uit de werking van een' ander, en rekken dus de dingen, waaraan de hoedanigheden op deze wijze toegekend worden, in eenen lijdenden toestand voor, want b. v. de *bemind moeder*, zegt niet eene moeder, die bemint, of eene beminnende moeder, maar eene moeder, die bemind wordt.

De *bedrijvende deelwoorden* verkrijgt men, door de achter het onveranderd werkwoord te voegen.

§. 152.

§. 152.

De wijziging van het bestaan van eenig wezen, door het werkwoord uitgedrukt, vordert, tot volmaking van het voorstel, iets, waarop de werking overgaat, en dat dus lijdend is; of de voorstelling is van dien aard, dat de handeling zich bij het wezen bepaalt, die dezelve verrigt. Door deze onderscheiding verkrijgt men twee hoofdsorten van werkwoorden, namelijk *bedrijvende* en *onzijdige*.

§. 153.

Een *bedrijvend werkwoord* drukt de wijziging van het bestaan zoodanig uit, dat daarbij iets anders als voorwerp vereischt wordt.

B. v. *Het kind acht den meester*, dat is: het kind is achtende, en het voorwerp, dat geacht wordt, is de meester. Zonder eenig voorwerp zijn dergelijke gezegden niet volkomen.

§. 154.

Een *onzijdig werkwoord* drukt de wijziging van het bestaan uit, zonder eenig voorwerp te vorderen: de daad bepaalt zich bij den werker zelve.

B. v. *Het kind slaapt; het kind loopt*, enz. Hier gaat de handeling op geen voorwerp over, maar kan alleen ten aanzien van *plaats*, *middeel* enz. nader bepaald worden, als: *het kind slaapt op het bed; het kind loopt op straat; de jongen hoepels met den hoepel*; enz.

§. 155.

De werkwoorden ondergaan in het gebruik eenige verandering, welke afhangt van de *wijzen van voorstel*, van *den tijd*, waarin de handeling geschiedt, en van *de personen*, van welke de werkwoorden, als wijzigingen van het bestaan, de gezegden uitmaken.

Deze wijze, tijden en personen door verandering in de werkwoorden zelven aan te duiden, noemt men *vervoegen*.

1. *Wijze van voorstel.*

Het bestaan van eenig wezen of de wijziging van dit bestaan, kan op vierderlei wijzen voorgesteld worden, dat is: *onbepaald, bepaald, voorwaardelijk of gebiedend*. Men noemt de eerste wijze van voorstel *de onbepaalde*, de tweede *de aantoonende*, de derde *de bijvoegende* en de vierde *de gebiedende wijs*.

§. 156.

1. In de *onbepaalde wijs* stelt men het bestaan of de wijziging in eenen algemeenen zin voor, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleen met vermelding van den tijd.

B. v. *Ik moet LEEREN; ik meen GELEERD TE HEBBEN, ik besluit TE ZULLEN LEEREN, ENZ.*

In het algemeen kan men de werkwoorden in de onbepaalde wijs als bepaling van eenig gezegde aanmerken, zoo als uit de voorgaande voorbeelden blijkt, want *leeren, geleerd te hebben en te zullen leeren*, zijn niet anders dan bepalingen van de gezegden: *moet, meen en besluit*.

§. 157.

2. In de *bepaalde of aantoonende wijs* drukt men stellig het bestaan of deszelfs wijziging uit.

B. v. *Het kind LEERT; de man WERKT, ENZ.*

§. 158.

3. In de *bijvoegende wijs* drukt men het bestaan of de aanwijzing uit als onzeker en van iets anders afhangelde.

B. v. *Mijn vader is ziek — ach! dat hij HERSTELD WARE. Dat hij hier KOME, die kwade jongen, ENZ.*

§. 159.

In de *gebiedende wijs* wordt het gezegde als een bevel bij het onderwerp gevoegd of daaraan gerigt.

B. v. *Kinderen!* WEEST *opmerkzaam*, en LEERT *woor-
lor*, enz.

2. *Van de tijden.*

§. 160.

Naardien onze voorstelling van het bestaan van eenig wezen, of van de wijziging van dit bestaan, zich niet enkel tot het *tegenwoordige*, maar ook tot het *verledene* of *toekomende* bepaalt, zoo heeft men bij de werkwoorden ook drie tijden aangenomen, die men met den naam van *tegenwoordigen*, *verleden* of *toekomenden tijd* van elkander onderscheidt.

§. 161.

Den *tegenwoordigen tijd* der werkwoorden gebruikt men, om het bestaan, of de wijziging van het bestaan, in het oogenblik, waarin men leeft, uit te drukken.

B. v. *Wij* LEBBEN; *gij* BEEST; *zij* WANDELEN, enz.

§. 162.

Den *verleden tijd* der werkwoorden bezigt men, om het bestaan of de wijziging in eenen tijd voor te stellen, die reeds voorbij is.

B. v. *Wij* HEBBEN GELEERD; *gij* HEBT GELEZEN; *zij* HEBBEN GEWANDELD, enz.

§. 163.

De *toekomende tijd* der werkwoorden dient, om het bestaan of de aanwijzing voor te stellen in eenen tijd, die nog komen moet.

B. v. *Wij ZULLEN LEEREN; gij ZULT LEZEN; zij ZULLEN WANDELEN, enz.*

Elk gezegde, in een' dezer drie genoemde tijden, maakt altijd mer het daarbij behoorende onderwerp enz. een volledig voorstel uit.

§. 164.

Behalve de bovengenoemde tijden, heeft men nog drie andere tijden, die men zich niet zonder betrekking op eenen anderen tegenwoordigen, verleden of toekomstigen tijd kan voorstellen, en die dus op zich zelve niet toereikend zijn, om met het onderwerp enz. een volledig voorstel te vormen. Zij komen dus altijd in zamen gestelde voorstellen voor, of vereischen eenige nadere bepaling van tijd.

De onvolledigheid dezer tijden ziet men genoegzaam in de uitdrukking: *ik leerde*, — *ik had geleerd* — en; *ik zal geleerd hebben*. Geen dezer voorstellingen bevredigt ons, zoo lang wij deze gezegden niet in eenige betrekking tot iets anders beschouwen, als: *ik leerde D-ZEN morgen mijne les*, — *ik had geleerd, TOEN IK GEROPEN WERD*, en *ik zal geleerd hebben ALS DE MEESTER ZAL KOMEN*, enz.

§. 165.

Vermits de drie laatst genoemde tijden niet dan betrekkelijk zijn, zoo zullen wij dezelve ook met de benaming van *betrekkelijke tijden* van de andere onderscheiden, en de beide eerste onder den verledenen en den laatsten onder den toekomstigen tijd rangschikken. De reden dezer rangschikking zal uit de volgende verklaring nader blijken.

§. 166.

De *eerste betrekkelijke verleden tijd* stelt het bestaan of de wijziging voor als tegenwoordig of nog niet geëindigd zijnde in eenen tijd, die voorbij is.

B. v. *Willew SPEELTE met zijne broertjes toen ik bij hem kwam*. Dat is: *toen ik bij Willew kwam, vond ik hem*

hem spelende. De handeling *spelen* is dus tegenwoordig of voortdurende in dien tijd, dien men hier als verleden voorstelt.

Om het denkbeeld van voortduring, dat deze tijd in zich besluit, zou men denzelven ook gevoegelijk den naam van *betrekkelijken tegenwoordigen tijd* kunnen geven.

§. 167.

De *tweede betrekkelijke verleden tijd* drukt het bestaan of de wijziging uit als geheel geëindigd in eenen verleden tijd, die met dezen verbonden wordt.

B. v. *Toen de dag aanbreek*, HAD HIJ HET BED REEDS VERLATEN. Het verlaten van het bed was reeds geschiedt in den tijd, dien men hier als verleden voorstelt.

§. 168.

De *betrekkelijke toekomstige tijd* stelt het bestaan of de wijziging voor als reeds gebeurd in eenen tijd, die nog komen moet.

B. v. ALS HET KIND ZIJNE LES ZAL GELEERD HEBBEN, zal het naar school gaan. Het eerste zal verleden zijn, als het laatste, dat nog gebeuren moet, geschiedt.

§. 169.

Wanneer men de onderscheidene tijden aandachtig nagaat, dan ziet men, dat de werkwoorden ten aanzien van den tijd op zes onderscheidene wijzen kunnen gebruikt worden, en dat men, om het eigenaardige van elken tijd, ook zes tijden in de vervoeging der werkwoorden behoort aan te nemen. Wij zullen dezelve op de volgende gewone wijze rangschikken, als het best overeenkomende met de verandering, die de woorden in zich zelve ondergaan.

1. De tegenwoordige tijd.
2. De eerste betrekkelijke verleden tijd.
3. De verleden tijd.

4. *De tweede betrekkelijke verleden tijd,*
5. *De toekomstige tijd*
6. *De betrekkelijke toekomstige tijd,*

3. *Van de Personen.*

§. 170.

Door de personen bij de werkwoorden verstaat men de onderwerpen, welker bestaan door de werkwoorden of aangeduid of gewijzigd wordt. Zij worden door de namen der dingen of door de persoonlijke voornaamwoorden uitgedrukt. Het enkel- of meervoud dezer dus uitgedrukte onderwerpen bepaalt mede de verandering, die de werkwoorden ondergaan.

Over de veranderingen, welke de werkwoorden in zich zelve ondergaan.

§. 171.

Overeenkomstig de wijzen van voorstel, de tijden en personen bij de werkwoorden, ondergaan deze laatste, zoo in het zakelijk deel der woorden als in den uitgang, onderscheidene veranderingen, waartoe wij ons nu meer in het bijzonder zullen bepalen.

§. 172.

De verandering, welke de werkwoorden in de verwoeging ondergaan, bepalen zich, of alleen tot den uitgang, of tot het zakelijk deel en den uitgang beide, of zij hebben zekere ongelijkvormigheid in derzelver verandering. Van daar, dat men dezelve in drie rangen verdeeld heeft, die men door de benaming van *gelijkvloeiend*, *ongelijkvloeiend* of *onregelmatig* van elkander onderscheidt.

Het *zakelijk deel* van een woord verkrijgt men, wanneer men een woord van deszelfs toevoegfels, zoo als de voorzetsfels en uitgangen, ontdoet. In het algemeen kan men hiervoor het enkelvoud aannemen, met weglating van het voorzetsfel, wanneer dit daarmede mogt verbonden zijn. Zoo is b. v. van het woord *beloopen* het enkelvoud: *beloop*, en hiervan het zakelijk deel of het grondwoord: *loop*. Op gelijke wijze vindt men het zakelijk deel: *woord*, in *antwoorden*, *beantwoorden*, *beantwoording*, *onverantwoordelijk*, enz.

De klinkletters, die in het zakelijk deel der woorden gevonden worden, noemt men *wortelklinkers*, en de medeklinkers, die tot het zakelijk deel behooren: *wortelmedeklinkers*.

§. 173.

De *werkwoorden van den eersten rang*, of de *gelijkvloeiende werkwoorden*, maken in de vervoeging geene verandering in het zakelijk deel.

Zoo komt b. v. van *dienen*: *diende*, *gediend*; van *antwoorden*: *antwoorde*, *geantwoord*, enz.

§. 174.

De *werkwoorden van den tweeden rang*, of de *ongelijkvloeiende werkwoorden*, veranderen in de vervoeging van wortelklinkers.

Van *blijven* komt b. v.: *bleef*, *gebleven*; van *sluiten*: *sloot*, *gesloten*; van *vinden*: *vond*, *gevonden*; van *slapen*: *sloep*, *geslapen*; van *dragen*: *droeg*, *gedragen*; van *waaijen*: *woei*, *gewaaid*; van *vangen*: *ving* (of *vong*) *gevangen*, enz.

§. 175.

De *werkwoorden van den derden rang*, of de *onregelmatige werkwoorden*, wijken in een of ander opzigt af van de beide voorgenoemde, en veranderen dikwijls in de vervoeging ook van *wortelmedeklinkers*, of maken de onbepaalde wijs met *n* en niet met *en*.

Zoo verkrijgt men van *koop*: *kocht*, *gekocht*; van *staa*, dat in de onbepaalde wijs enkel in *n* uitgaat: *stond*,

gestaan; van doen: deed, gedaan; van zien: zag, gezien, enz. Deze veranderingen zijn aan het verloop toe te schrijven, hetwelk dergelijke woorden door den tijd hebben ondergaan.

Van de hulpwerkwoorden.

§. 176.

De veranderingen, welke de nederduitſche werkwoorden ter vorming hunner tijden in zich zelve ondergaan, zijn niet toereikend, om alle tijden aan te wijzen, weshalve men het ontbrekende door andere woorden moet aanvullen. De werkwoorden, welke men gebruikt om het ontbrekende in de tijden aan te vullen, noemt men *hulpwerkwoorden*.

§. 177.

De voornaamſte hulpwerkwoorden zijn: *hebben; zijn, zullen en worden*.

Deze werkwoorden, inzonderheid *hebben* en *zijn*, houden op hulpwerkwoorden te zijn, wanneer zij niet dienen, om de ontbrekende tijden bij andere werkwoorden te vormen. Op zich zelve behoort het werkwoord *hebben*, dat men met *bezitten* zou kunnen verwisſelen, tot de bedrijvende werkwoorden; b. v. *ik heb boeken, het kind heeft ſpeelgoed, enz.*

Den agt van het werkwoord *wezen* of *zijn* hebben wij reeds doen kennen.

Van de bovengenoemde hulpwerkwoorden behooren *hebben* en *zijn* in den rang der onregelmatige werkwoorden, en de andere onder de ongelykvloeiende. Zij maken het ontbrekende in de vorming der tijden door zamenſtelling uit zich zelve en met hulp van het woordje *zullen*, als: *ik heb, ik had, ik heb gehad, ik had gehad, ik zal hebben, ik zal gehad hebben. Ik ben, ik was, ik ben geweest, ik was geweest, ik zal zijn, ik zal geweest zijn, enz.* Oulings ſchreef men voor *hebben, heven* en voor *wezen, weren*.

Behalve deze genoemde hulpwoorden, zijn er nog andere, die doorgaans de onbepaalde wijs van eenig werkwoord achter zich nemen. Deze werkwoorden zijn: *kunnen, mogen, willen, moeten, laten, enz.* Men kon

deze ook gevoegelijk onder de hulpwerkwoorden rangschikken.

VERVOEGING DER WERKWOORDEN.

1. In de onbepaalde wijs.

§. 178.

Om de werkwoorden overeenkomstig derzelver tijden te veranderen of te vervoegen, moet men in de eerste plaats met de onbepaalde wijs bekend zijn, omdat daarvan de niet betrekkelijke tijden worden gevormd.

§. 179.

In de onbepaalde wijs komen alleen de niet betrekkelijke tijden in aanmerking, zonder opzigt tot personen of getal, zoo als wij reeds §. 156. gezegd hebben.

§. 180.

De onbepaalde wijs wordt bij alle werkwoorden op gelijke wijze gevormd.

In den tegenwoordigen tijd heeft men het werkwoord zoo als het is, zonder eenige verandering, als: *loopen, leeren, enz.*

Den verleden tijd der onbepaalde wijs vormt men uit het *lijdend deelwoord* met het hulpwerkwoord *hebben*, als *geloopen hebben, geleerd hebben, enz.*

Hoe de lijdende deelwoorden gevormd worden, zullen wij nader aanwijzen.

De toekomstige tijd der onbepaalde wijs bestaat uit den tegenwoordigen tijd van deze wijze met het hulpwoord *zullen*, als: *zullen loopen, zullen leeren, enz.*

§. 181.

Daar de werkwoorden in de onbepaalde wijs verder geene verandering ondergaan, zoo kunnen wij tot de andere wijzen overgaan. Om echter hierin eenen behoorlijken gang te houden, zullen wij als voorbereiding daartoe nog een en ander doen vooraf gaan.

§. 182.

De veranderingen, die de werkwoorden ondergaan, zijn deels algemeen en bij alle werkwoorden, inzonderheid bij de regelmatige, dezelfde, deels bijzonder en slechts op zekeren rang, en op zekere wijzen, tijden en personen-toepasfelijk. Wij kunnen derhalve de regelen ter vervøging der werkwoorden in *algemeene* en *bijzondere* onderscheiden. Wij zullen uit diën hoofde de eerste vooraf doen gaan, en de andere ter plaatse, waar zulks noodig is, opgeven.

ALGEMEENE REGELN,

ter vorming der tijden.

§. 183.

I. R E G E L.

Den tegenwoordigen tijd vormt men van den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs.

II. R E G E L.

De eerste betrekkelijke verleden tijd wordt gevormd van het werkwoord in den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs.

III.

III. R E G E L.

De verleden tijd komt van den verleden tijd der onbepaalde wijs.

IV. R E G E L.

De tweede betrekkelijke verleden tijd wordt gevormd uit den eersten betrekkelijken verleden tijd van het hulpwoord met het lijdend deelwoord.

V. R E G E L.

Den toekomenden tijd vindt men in den toekomenden tijd der onbepaalde wijs.

VI. R E G E L.

De betrekkelijke toekomende tijd wordt zamen gesteld uit den toekomenden tijd van het hulpwoord met het lijdend deelwoord.

ALGEMEENE REGELN,

ter vervoeging der regelmatige werkwoorden.

§. 184.

VII. R E G E L.

Bij elk meervoudig onderwerp gaat het werkwoord op en uit — de tweede persoon meervoudig uitgezonderd.

B. v. wij hooren, wij hoorden, zij loopen, zij liepen, onzi

VIII. R E G E L.

Bij elk enkelvoudig onderwerp laat het werkwoord den uitgang en weg.

B. v. ik *hoor*, ik *hoorde*, hij *loopt*, zij *loopt*, gij *loopt*, enz. Wanneer het zakelijk deel in het meervoud den sluitmedeklinker verdubbelt, zoo als in *zitten* enz. dan valt ook in het enkelvoud een van deze medeklinkers met den uitgang *en* weg.

IX. R E G E L.

Het werkwoord in den tweeden persoon, zoo enkel- als meervoudig, neemt altijd de t aan.

B. v. gij *hoort*, gij *hoordet*, gij *hebt*, enz.

Wanneer het werkwoord in het enkelvoud de *s* reeds als sluitletter heeft, behoeft men die niet te verdubbelen. Van eene enkele uitzondering op dezen regel in de gebiedende wijs zullen wij niet spreken.

X. R E G E L.

In alle werkwoorden is de derde persoon enkelvoudig gelijk aan het enkelvoud van den eersten persoon, uitgezonderd in de aantoonende wijs, waarin de derde persoon enkelvoudig de t aanneemt, als het woord zelf die niet heeft.

B. v. ik *werk*, hij *werkt*, gij *werkt*, ik *werkte*, hij *werkte* enz.

XI. R E G E L.

In alle werkwoorden is de derde persoon meervoudig gelijk aan den eersten persoon in het meervoud.

B. v. zij *werken*, wij *werken*, zij *werkten*, wij *werkten*, enz.

XII. R E G E L.

De tweede persoon in het meervoud is gelijk aan den tweeden persoon in het enkelvoud.

XIII. REGEL.

Het deelwoord of werkwoord, dat een ander werkwoord als hulpwoord bij zich heeft, wordt niet veranderd: de verandering geschiedt alleen in het hulpwoord.

Zoo blijven b. v. in de voorstellen: *wij hebben gelezen, wij moeten lezen, wij zullen lezen* enz. de woorden *gelezen* en *lezen* onveranderd, terwijl de vervoeging in de hulpwoorden: *hebben, moeten* en *zullen* geschiedt, hetwelk blijkt, wanneer men deze werkwoorden met een enkelvoudig onderwerp voorfelt, als: *ik heb gelezen, ik moet lezen, ik zal lezen*, enz.

§. 185.

Na deze algemeene regelen kunnen wij ons tot elke wijze en tot elken rang en tijd in het bijzonder bepalen; echter behoort men eerst met de veranderingen bekend te zijn, die het hulpwoord *hebben* in de vervoeging ondergaat, omdat dit werkwoord bij alle bedrijvende werkwoorden ter vorming der meeste tijden gebruikt wordt. Ten einde den leerling met de vervoeging van dit hulpwoord bekend te maken, en om hem te doen zien, welken vorm men gewoon is aan dergelijke doorgaande vervoeging van eenig werkwoord te geven, zullen wij het hulpwoord *hebben*, in al deszelfs veranderingen, in de aantoonende wijs hier laten volgen.

Vervoeging van het onregelmatig werkwoord
HEBBEN in de aantoonende wijs.

Hoe zeer dit werkwoord tot den derden rang behoort, zoo zijn echter vele der algemeene regelen op hetzelfde toepasselijk, zoo als uit de aanwijzing met de letter R. blijkt.

§. 186.

Onbepaalden wijs. §. 179 en 180.

Tegenwoordige tijd: hebben.
Verleden tijd: gehad hebben.
Toekomende tijd: zullen hebben.

Aantoonende wijs.

1. *Tegenw. tijd.* 1 R. 2. *Eerste betr. verl. tijd:*

Enkelvoudig.

ik heb. 8. R.
 gij hebt. 8. en 9. R.
 hij heeft.

Meervoudig.

wij hebben. 7. R.
 gij hebt. 12. R.
 zij hebben. 11. R.

Enkelvoudig.

ik had. 8. R.
 gij hadt. 8. en 9. R.
 hij had. 8. en 10. R.

Meervoudig.

wij hadden. 7. R.
 gij hadt. 12. R.
 zij hadden. 11. R.

3. *Verleden tijd.* 3. R. 4. *Tweede betr. verl. t.* 4. R.

Enkelvoudig.

ik heb gehad.
 gij hebt gehad.
 hij heeft gehad.

Meervoudig.

wij hebben gehad.
 gij hebt gehad.
 zij hebben gehad.

De teg. tijden R. 13.

Enkelvoudig.

ik had gehad.
 gij hadt gehad.
 hij had gehad.

Meervoudig.

wij hadden gehad.
 gij hadt gehad.
 zij hadden gehad.

De 1. betr. verl. tijd en R. 13.

5. *Toekomende tijd.* 5. R. 6. *Betrekkel. toek. tijd.* 6. R.*Enkelvoudig.*ik zal hebben.
gij zult hebben. 9. R.
hij zal hebben. 10. R.*Meervoudig.*wij zullen hebben. 7. R.
gij zult hebben. 12. R.
zij zullen hebben. 11. R.)*Enkelvoudig.*ik zal gehad hebben.
gij zult gehad hebben.
hij zal gehad hebben.*Meervoudig.*wij zullen gehad hebben.
gij zult gehad hebben.
zij zullen gehad hebben.)

De toek. tijd R. 15.

2. *In de Aantoonende wijs.*

1. WERKWOORDEN VAN DEN EERSTEN RANG.

BIJZONDERE REGELEN

Voor dezen rang.

§. 187.

I. R E G E L ,

ter vorming van het lijdend deelwoord.

Ter vorming van het lijdend deelwoord, voegt men voor het zakelijk deel van het onveranderd werkwoord het voorzetsel *ge*, zoo het werkwoord niet reeds eenig voorzetsel voor zich heeft, en sluit dit zakelijk deel met *d*, wanneer het op *b, d, g, i, l, m, n, r, v, w* en *z*, en met *t*, wanneer het op *f, k, p, s, t* en *ch* uitgaat. Wanneer het zakelijk deel met *d* of *t* sluit, behoeft men hier geene *d* of *t* achter te voegen.

§. 188.

II. R E G E L,

per vorming van den eersten betrekkelijken verleden tijd.

Ter vorming van het enkelvoud van den eersten betrekkelijken verleden tijd voegt men de achter het zakelijk deel, wanneer dit op b, d, g, i, l, m, n, r, v, u en z uitgaat, en te, wanneer de uitgang van het zakelijk deel uit f, k, p, l, t of ch bestaat.

§. 189.

Volgens de gegevene algemeene en beide voorgaande bijzondere regelen laten zich alle werkwoorden van den eersten rang in de aantoonende wijs vervoegen. Het zal dus genoegzaam zijn, om voor den leerling, ter toepassing der gegevene regelen, eenige werkwoorden te laten volgen. Tot meerder gemak voor den eerstbeginnenden zullen wij echter een enkel werkwoord, met aanwijzing der regelen, waarnaar de verandering geschieden moet, hier laten volgen.

Vervoeging van het werkwoord van den eersten rang DIENEN *in de aantoonende wijs.*

§. 190.

Het zakelijk deel van dienen is dien, hiervoor het voorzetsel ge gevoegd en het woord met d gesloten, omdat het op n uitgaat, dan verkrijgt men het lijdend deelwoord *gediend*. §. 187.

Het lijdend deelwoord gevormd hebbende, verkrijgt men de onbepaalde wijs volgens §. 179 en 180.

*Aantoonende wijs.*1. *Tegenwoordige tijd.*

Naar den 1. regel.

*Enkelyoudig.**Meervoudig.*

ik 8. R.

gij 8. en 9. R.

hij

zij

het

men

} 8. en 10. R.

wij 7. R.

gij 12. R.

zij 11. R.

2. *Eerste betrekkelijke verleden tijd.*

Naar den 2. Regel en §. 188.

*Enkelyoudig.**Meervoudig.*

ik §. 188.

gij §. 188. en 9. R.

hij enz. §. 188.

wij 7. R.

gij 12. R.

zij 11. R.

3. *Verleden tijd.*

Naar den 3. Regel.

Zie het hulpwerkwoord *hebben* en den 13. Regel.4. *Tweede betrekkelijke verleden tijd.*

Naar den 4. Regel.

Zie het hulpwerkwoord *hebben* en den 13. Regel.5. *Toekomende tijd.*

Naar den 5. regel.

Zie het hulpwerkwoord *zullen* en den 13. Regel.

6. *Betrekkelijke toekomstige tijd.*

Naar den 6. Regel.

Zie het hulpwerkwoord *hebben* en den 13. Regel.

§. 191.

Werkwoorden van den eersten Rang ter vervoëging in de aantoonende wijs.

Blaffen, verkorten, gebruiken, verzellen, tellen, bedroeven, handelen, behooren, noemen, leeren, schikken, vergaderen, wachten, bekennen, geeuwen, talmen, wiegen, branden, stroomen, praten, bestraffen, vertrouwen, bedanken, beschouwen, verhalen, teekenen, ontdekken, wonen, begeeren, pakken, beschadigen, besparen, hopen, ontwaken, oefenen, vermoeijen, rooken, proeven, regeren, hakken, spelen, maken, verhuuren, deelen, verdienen, betalen, vischen, pompen, leggen, wandelen, vertellen, beloonen, keeren, bloeden, enz.

§. 192.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Ik leert. Leerd gij ook? uw broeder leerd niet gaarne, hij speeld liever. Gij speeld ook wel, maar niet als gij leerd. Wij spele als wij daartoe den tijd hebbe. Gij gebruikt uwen tijd wel, maar hij verwaarloosd denzelven. Alle braye kinderen bestede hunnen tijd nuttig en verwaarlooze denzelven niet.

- 2.) Ik begeert niets, dat eenen ander² toebehoord, ik vergenoegt mij met mijn deel. Wenschd gij iets te bezitten, dat eenen ander² toebehoord, of vergenoegd gij u ook met uw deel? Menschen, die veel begeere, kwelle zich zelyen en anderen. Vele menschen handele zoo niet, zij beschouwe het goed van anderen met geen wangunstig oog.
- 3.) Wij vertrouwe geene kindere, dien zich met leugens behelpe; wij hoore niet naar hare reden, maar betreure zulken kindere. Zij verdiene, dat wij haar beklage. zij misse het vertrouwen, men geloofd hen niet, al verhale zij den waarheid, en dat bedroefd haar zeker. Als gij iets verteld, geloofd men uw, want gij bemind den waarheid.
- 4.) Eene oplettende kind luisterd naar de meester, en antwoordt hem, als hij iets vraagd. antwoord gij niet, als men uw iets vraagd? — Den kindere rekene op den lei. Jan teld eenen som op, en willem deeld. Deeld gij ook al, of teld gij nog op? Vermenigvuldigd gij? Gij heb gelijk, dat gij den rekenkunde beoefend.
- 5.) Keetje bemorsd gedurig hare schrift, daarom bestrafd den meester heur dikwijls. Jan kend zelden haren les, en bedroefd daar door de meester. Uw heeft den meester nog nooit bestrafd, want gij hebt zelden uwe schrift bemorsd. Gij heb altijd aan den lesse van de meester beantwoort, daarom achd en bemind den meester uw ook.

6.

- 6.) Wat heeft den meester vertelt? of heb gij gepraten en niet geluistert? Den meester heeft iets van de leeuw verhaalt. Dat hebt ik uw immers reeds vertelt. Ik hebt het niet gehoord, maar hebbe zij het gehoord, dan hebbe zij wel geluistert. Wij hebbe de meester bedankd: heb gij hem ook bedankd? Willem heit de meester niet bedankd.
- 7.) God regeerd den geheelen wereld, hij heeft dien altijd geregeert en zal dien ook altijd regere. God bestuurd en verzorgd alles met den grootsten wijsheid. Hij heit altijd alles bestuurt en verzorgt en zal ook altijd alles besture en verzorge. alles veranderd, maar god veranderd niet.
- 8.) Wat heb gij geleert? dat heb gij nog niet verhaalt. Wat heb gij geantwoort, op hetgene men uw gevraagd heit? Wat zal gij antwoorde, als uwen ouders uw vrage, wat gij in den school gehoord en leert heb? Wij zulle aan onzen ouders verhaale, wat wij in den school hoort en leer hebbe.
- 9.) Jozef beminden god en vertrouwden op haar. Hij kenden zynen pligte en vervulden dien nauwkeurig. Hij strasten degenen niet, dien hem beledigt hadde. Hij was ook niet hoogmoedig en schaamdien zich niet, dat zijne vader en zijn broeders herder waren. Hij was geduldig, en morden niet, als het niet was zoo als hij wenschten, hij hoëpten altijd op god, en beschouwden haar als zijn vader,

- 10.) Wij hadde vergenoegd geweest, als wij onzen les gekent hadde. Gij had ook vrolijker geweest, als gij uwen ouders en uwen meesters gehoorzaamt had. — Hij hadt allen geloof verdient, als hij zich te voren niet, met leugen hadt opgehouden. — Zij hadde beter gedaan, als zij naar den lesse van de meester geluistert en dien gevolgt hadde.
- 11.) Ik leert, speelt of werkt, doch alles op zijne tijd. — Heb gij geleert, gespeelt of gewerkd? — Leerde, speelde of werkte gij daar even? Als wij bij elkander geweest waren, dan hadde wij geleert, gespeelt of gewerkd. — Wat zal gij doen? Zal gij leere, spele of werke? Ik zult bij uw komen, als ik geleert, gespeelt of gewerkd zult hebben.
- 12.) Toen ik onlangs buiten was, bearbeide den boer het land. Den boerin maakten boter en kaas, en den kindere strooide het voeder voor den kippe. Den duive pikte den zade uit haren hande. Den schape huppelde haar achterna en blaate. Somtijds verligte den kindere hunne ouders de arbeid, zij poote, plante of wiede.
- 13.) Een ongehoorzame kind speelden met het licht. Zij zetten een kaars op de grond, en dansten om denzelven. Den vlam raakten haren kleedere; dezen vatte vuur; zij schudden haren kleedere, om de brand te blusfchen, maar te vergeefs, den vlam wouden des te heviger, en hadde haren ouders haar

haar niet in tijds geret, dan hadt den vlam haar geheel verteert. Zij hadt zich echter zeer bezeert.

2. *Werkwoorden van den tweeden rang.*

§. 193.

De werkwoorden van den *tweeden rang* veranderen in den *eersten betrekkelijken verleden tijd* van *wortelklinker* en behouden ook dikwijls dien klank in het lijdend deelwoord.

B. v. *blijven, bleef, gebleven; schrijven, schreef, geschreven* enz. of het lijdend deelwoord behoudt den grondklank van het werkwoord in den tegenwoordigen tijd, als: *loopen, liep, geloopt, slapen, sliep, geslapen*, enz.

§. 194.

Wanneer men met het *lijdend deelwoord* en met het *enkelvoud van den eersten betrekkelijken verleden tijd* der werkwoorden van den tweeden rang bekend is, dan kan men deze werkwoorden overigens, volgens de algemeene regelen §. 183 en 184 vervoeegen. Wij kunnen echter den leerling geene regelen aan de hand geven, waardoor hij gezegd deelwoord en gezegden tijd kan leeren vormen, en zien ons derhalve genoodzaakt, om dit ontbrekende door een *lijstje der meest gebruikelijke ongelijkvloeiende werkwoorden* aan te vullen, met aanwijzing der veranderingen, die het lijdend deelwoord en het werkwoord in den *eersten betrekkelijken verleden tijd* ondergaat.

§. 195.

L I J S T J E

van de

meest gebruikelijke werkwoorden van den tweeden rang.

onbepaalde wijs.	het enkelvoud van den 1. betrekkel. verl. tijd	lijdend deelwoord.	onbepaalde wijs.	het enkelvoud van den 1. betrekkel. verl. tijd.	lijdend deelwoord.
Bergen	borg	geborgen.	graven	groef	gegraven.
bersten	borst	geborsten.	grijpen	greep	gegrepen.
bidden	bad	gebeden.	Hangen	hing	gehangen.
bieden	hood	geboden.	heffen	hieff	geheven.
bijten	heet	gebeten.	helpen	hielp	geholpen.
binden	bond	gebonden.	hijſchen	heesch	gehefſchen.
blazen	blies	geblazen.	houden	hield	gehouden.
blijken	bleek	gebleken.	houwen	hiew	gehouden.
blijven	bleef	gebleven.	Jagen	joeg	gejaagd.
blinken	blonk	geblonken.	Kerven	korf	gekorven.
braden	bried	gebraden.	kiezen	koos	gekozen.
breken	brak	gebroken.	kijken	keek	gekeken.
buigen	boog	gebogen.	kijven	keef	gekeven.
Délven	dolf	gedolven.	klimmen	klom	geklommen.
dingen	dong	gedongen.	klinken	klonk	geklonken.
dragen	droeg	gedragen.	kniiven	kloof	gekloven.
drijven	dreef	gedreven.	knijsen	kneep	geknepen.
dringen	drong	gedrongen.	krijgen	kreeg	gekregen.
druipen	droop	gedropen.	krijten	kreet	gekreten.
duiken	dook	gedoken.	kruijen	kroof	gekrooijen.
dwingen	dwong	gedwongen.	kwijten	kweet	gekweeten.
Eten	at	gegeten.	Laten	liet	gelaten.
Fluiten	floot	gefloten.	lezen	las	gelezen.
Gelijken	geleek	geleken.	liegen	loog	gelogen.
genezen	genas	genezen.	liggen	lag	gelegen.
genieten	genoot	genoten.	lijden	leed	geleden.
geven	gaf	gegeven.	loopen	liep	geſtoopen.
gieten	goot	gegoot.	Melken	molk	gemolken.
glijden	gleed	gegleden.	meten	mat	gemeten.
glimmen	glom	geglommen.			

Nemen nlijgen nlijpen	nam neeg neep	genomen. genégen. genepen.	strijken stuiven	streec stroof	bestreken. bestoven.
Prijzen	ptees	geprezen.	Treden treffen trekken	trad tref trok	getreden. getroffen. getrokken.
Raden rijden rijen rijzen roepen ruiken	ried reed reeg rees reep rook	geraden. gereden. geregen. gerezen. geroepen. geroken.	Vallen vangen varen vergeten vinden vlechten vlieden vliegen vlieten vragen vreten	viel ving voer vergat vond vlocht vlood vloog vloot vroeg vrat	gevallen. gevangen. gevaren. vergeten. gevonden. gevlochten. gevloden. gevlozen. gevloten. gevraagd. geveten.
Schenden schenken scheppen scheren schieten schijnen schrijven schuilen schuiven slapen slijpen slijten sluiten smelten smijten snijden snuiten snuiven spijten spinnen spijten spreken springen spraken spuken stoken sterven stijgen stinken stooten strijden	schond schonk schiep schoor schoot scheen schreef school schoof slep sleef sleet sloot smolt smeet sneed snoot snoef speet spon spieet sprak sprong sproot spoot stak stierf steeg stonk stiet streed	geschonden. geschonken. gesnapen. geschoren. geschoten. geschemen. geschreven. geschoten. geschoven. geslapen. geslepen. gesteten. gestoten. gesmolten. gesmeten. gesneden. gesnuten. gesnuven. gespeten. gesponnen. gespleten. gesproken. gesprongen. gesproten. gespoten. gestoken. gestorven. gestegen. gestonken. gestooten. gestreden.	Waaijen waschen wassen werpen werven wijten wijzen winden winnen worden wrijven wringen	woel wiesch wies worp worf weet wees wond wen werd wreef wring	gewaaid. gewaschens. gewassen. geworpen. geworven. geweten. gewezen. gewonden. gewonnen. ge worden. gewreven. gewrongens
			Zenden zingen zinken zitten zuigen zuipen zwellen zwemmen zweren zwerfen zwijsen	zond zong zolk zat zoog zoep zwolg zwom zwoer zwoef zwoeg	gezonden. gezongen. gezonken. gezetten. gezogen. gezopen. gezwolgen. gezwollen. gezwommen. gezworen. gezworven. gezwegen.

Om alle wijdloopigheid te vermijden, hebben wij in deze lijst enkel de niet zamen gestelde werkwoorden opgenomen. Men heeft slechts de zamen gestelde van hunne voorzetsels te ondoen, om dezelve in deze lijst te vinden.

§. 196.

Werkwoorden van den tweeden rang ter vervaeging.

Hiertoe kan men uit de werkwoorden kiezen, die in de voorgaande lijst zijn opgegeven. In de eerste plaats bepale men zich tot het hulpwoord *worden*.

§. 197.

Voorstellen ter verbetering.

- 1.) Wat hebbe den kindere gisteren in den school verrigt? Zij hebbe geleesd en geschrijfd. En waarmede houde zij zich dezen morgen bezig. Zij leesde en schrijfden. En wat deed gij daar even? ik leesde en schrijfde. En gisteren? Toen hebt ik ook geleesd en geschrijfd. Gij heb gisteren geleesd en geschrijfd, gij leesde en schrijfde heden en gij leesd en schrijfd dagelijks. Gij verdiend geprijsd te worden.
- 2.) Wat speelde den kindere, toen ik daar even in huis treedde? Jan rijdde op zijne stokpaard, willem werpte met den bal, hendrik schiette met de boog, en mietje zingde en springde. Speelden gerrit ook? Neen, dien vangde vlinders en jaagde den duive. En wat doen zij nu? Hetgeen zij verrigt hebbe: jan rijd, willem werpd met de bal, Hendrik schied en mietje zingd en springd.

- 2.) Willem vangde eenen vlieg. Hij hadt er wel meer gevangd. Hij trekt den vlieg den vleugels af, en werpte haar op den tafel. Hij hadt wel meer diere mishandelt. Den vlieg loopt heen en weder, en schijnde grooten pijn te lijden. Eindelijk sluitte hij den vlieg in eene papiertje en knijpte haar dood. In dezen wreedheid schepte hij zoo veel genoeg, dat hij ook den mēnsche beginde te plagen. Zijnen broers, zusters en speelmakkers knijpte, bijtte en stootte hij. Ieder ontwijkte hem.
- 4.) Ik zie ieder bezig. Den kramer bied zinnen waren te koop, den turfdrager draagd turf, den boer drijfd den koeije naar den weide, den kruijer kruid, den boerin melkd, den omroeper roepd, den schaarlijper slijpd eene mes, den loodgieter smeld lood, den spinsters spind vlas, den schipper vaard heen, den waschvrouw waschd linnen en den verwer wrijfd verf.
- 5.) Hoe bekoorlijk is den morgenstond! den zon rijds langzaam uit den kimme; eene zacht windje beweegd den toppe des boomen; den glinsterenden dauwdruppele druipen van den bloeme en blade, en blinke als diamante. Den landman verrijds van zijnen legerstede en begeefd zich aan de arbeid; eene verkwikkende slaap schenkden hem neuen krachte. — En ik, aanbidt God en prijs zijnen goedheid.

Het 4. en 5. voorstel in den 1. betrekkelijken verleden tijd, en het 4. ook in den verleden tijd.

6.

- 6.) Toen ik deze morgen wandelde, zag ik ieder bezig. Den kramer biedde zijnen waren te koop, den turfdrager draagde turf, den boer dreefde den koeije naar den weide, den kruijer kruide, den boerin melkte, den omroeper roepte, den schaarlijper slijpte eene mes, den loodgieter smelte lood, den spinster spinde vlas, den schipper vaarde heen, den waschvrouw waschte linnen en den verwer wreefde verf.
- 7.) Hoe bekoorlijk was den morgenstond! den zon rijsde langzaam uit den kimme; eene zacht windje beweegde den toppe des boomen; den glinsterenden dauwdruppele druipete van den bloeme en blade, en blinkte als diamante. Den landman verrijsde van zijnen legerstede en begeefde zich aan de arbeid; eene verkwikkende slaap schenkte hun nieuwe krachte. En ik? ik aanbidde God, en prijsde zijnen goedheid.
- 8.) Den kramer heeft zijnen waren te koop gebied, den turfdrager heeft turf gedraagd, den boer heeft den koeijen naar den weide gedreefd, den kruijer heeft gekruid, den boerin heeft gemelkt, den omroeper heeft geroept, den schaarlijper heeft eene mes geslijpd, den loodgieter heeft lood gesmelt, den spinster heeft vlas gespind, den schipper is heen gevaard, den waschvrouw heeft linnen gewascht, en den verwer heeft verf gewreefd.

3. *Werkwoorden van den derden rang.*

§. 198.

De naam van *onregelmatig*, aan de werkwoorden van dezen rang toegekend, wijst genoegzaam aan, dat de verandering, welke dezelve in de vervoeging ondergaan, onder geene regelen kan gebragt worden. Wij zullen derhalve weder volstaan kunnen, met een lijstje van dergelijke werkwoorden te geven, met bijvoeging der veranderingen, waaraan zij onderworpen zijn. De tijden, personen, enz., welke men op dit lijstje niet aangewezen vindt, volgen den gang der geregelde werkwoorden, en laten zich volgens de algemeene regelen vormen en vervoegen.

§. 199.

§. 199.

L I J S T J E

der werkwoorden van den derden rang.

<i>onbepaalde wijs.</i>	<i>tegenwoordige tijd.</i>	<i>eerste betr. verleden tijd.</i>	<i>lijdend deelwoord.</i>
brengeu	ik breng	ik bragt	gebracht.
denken	ik denk	ik dacht	gedacht.
doen	ik doe	ik deed	gedaan.
gaan	ik ga, gij gaat, hij gaat, wij gaan, enz.	ik ging	gegaan.
komen	ik kom, gij komt, enz.	ik kwam, gij kwaamt, enz.	gekomen.
koopen	ik koop	ik kocht	gekocht.
kunnen	ik kan, gij kunt, hij kan, wij kun- nen, enz.	ik konde	gekonnen.
moeten	ik moet	ik moest	gemoeten.
mogen	ik mag, gij moogt, hij mag, wij mo- gen, enz.	ik mogt, gij moogt, enz.	gemogt.
slaan	ik sla, gij slaat, hij slaat, wij slaan, enz.	ik sloeg	geslagen.
vriezen	het vriest	het vror	gevroren.
weten	ik weet	ik wist	geweten.
zeggen	ik zeg	ik zeide	gezegd.
zien	ik zie	ik zag, gij zaagt, hij zag, wij za- gen, enz.	gezien.
zoeken	ik zoek	ik zocht	gezocht.
zijn of wezen	ik ben, gij zijt, hij is, wij zijn, enz.	ik was, gij waart, enz. <i>verleden tijd.</i> ik ben geweest, enz. <i>tweede betr. verl. tijd.</i> ik was geweest, enz.	geweest.

§. 200.

Werkwoorden van den derden rang ter versoeging.

De werkwoorden, die in het laatst voorgaande lijstje voorkomen. Vooral, en in de eerste plaats, kieze men het woordje *wezen* of *zijn*.

§. 201.

Voorstellen ter ontleding.

- 1.) Bent gij blijde, als gij uwen les kend? Wij bennen altijd blijde, als wij onze pligt gedoed hebbe. Wij denken of weette dit eerst niet, maar nu benne wij door onder- vinding daarvan overtuigt. Wij hebbe dit nooit zoo geweest. Ik hebt menigmaal ge- zocht, u daarvan te onderrigten. Ik kan uw verzekere, dat gij altijd dit genoeg zal smake, als gij uwe pligt betrachd.
- 2.) Hoe laat komde gij dezen morgen ter school? moestet gij daar niet vroeger geweest we- zen? wat zegde den meester, dat gij zoo laat komde? als gij vroeger van huis gaan- det, dan kundet gij vroeger school komen. Ik moog niet laat komen en gij moog ook niet. Heb gij uwen boeke wel ter plaatse gebrend, waar zij behoore? Heb gij daar- aan niet gedenkt of heb gij daarop geen acht gestaen?

§. 202.

Sommige onzijdige werkwoorden kunnen of moe- ten met het hulpwoord *zijn*, in plaats van met *heb- ben*

zen, vervoegd worden. Wij zullen eenige derzelve hier laten volgen, om den leerling in de vervoeging van eerstgenoemd hulpwoord te oefenen.

§. 203.

Onzijdige werkwoorden, om met het hulpwerkwoord ZIJN te vervoegen.

Aanbranden, aanbreken, bersten, beschimmelen, blijven, geraken, ontaarden, ontwakken, overlijden, sterfen, verarmen, verbleeken, verdorren, verdrinken, verwelken, zinken, komen, dalen, verschijnen, verdwijnen, landen, stranden, opstaan.

De leerling tracht nu zelf op te sporen, tot welken rang elk dezer werkwoorden behoort, hetwelk ook ten aanzien van die werkwoorden geldt, die wij verder zullen opgeven.

§. In de bijvoegende wijs.

§. 204.

Onder de *bijvoegende wijs* brengt men zoodanige wijzen van voorstel, die eenen wensch of in het algemeen iets twijfelachtigs of onzekers te kennen geven. Het onderscheiden van deze wijze vordert echter meer kennis, dan men van eerstbeginnenden kan verwachten; weshalve wij alleenlijk zullen aanstippen, wat tot de vervoeging der werkwoorden in deze wijze betrekking heeft.

REGEL,

ter vervoeging van alle werkwoorden in de
bijvoegende wijs.

Het enkelvoudig werkwoord of hulpwerkwoord, waarin de vervoeging geschiedt, neemt in de bijvoegende wijs in alle tijden eene e aan, wanneer het werkwoord niet reeds met deze letter eindigt. Overigens is de vervoeging als in de aantoonende wijs, met inachtneming van dezelfde tijden.

Uitzonderingen.

1. In den derden persoon enkelvoudig van den tegenwoordigen tijd neemt het werkwoord geene e aan.
2. De werkwoorden *gaan* en *staan*, tot den derden rang behoorende, zijn in den tegenwoordigen tijd der bijvoegende wijs even als in den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs.
3. Het werkwoord *wesen* of *zijn* wordt in den eersten en derden persoon enkelvoudig van den tegenwoordigen tijd in *zij* veranderd: *dat ik zij, dat hij zij, enz.*
4. In den toekomstigen tijd wordt het hulpwerkwoord *zullen* in *zouden* veranderd. De vervoeging is: *ik zoude, gij zoudt, hij zoude, enz.*

Werkwoorden ter vervoeging in de bijvoegende wijs.

Naar verkiezing uit de drie opgegeven lijstjes.

In de vervoeging der bijvoegende wijs kan men het vöegwoord *dat* of *opdat* voorop plaatsen, omdat hetzelfde doorgaans zoodanige wijze van voorstel aanduidt.

4. In de gebiedende wijs.

§. 207.

De wijze van voorstel, die men de gebiedende noemt, geldt niet anders, dan ten aanzien van den tweeden persoon in den tegenwoordigen tijd, naardien men niet regstreeks iets bevelen kan, dan aan eenen persoon, die op het oogenblik, waarin men beveelt, tegenwoordig is.

§. 208.

R E G E L,

voor de gebiedende wijs.

In de gebiedende wijs gebruikt men het werkwoord in den tweeden persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, en laat de t van hetzelfde weg, wanneer men het woord maar tot een' persoon rigt.

Werkwoorden, die de t als worrellenaar hebben, zijn van dit laatste uitgezonderd: b. v. wacht, kind! zie fil, enz.

§. 209.

Waarstellen ter verkeerling.

- 1.) Kind! gehoorzaamt uwen ouders, volgt hunnen lesfen, en bedoont hun al dien achting en die eerbied, welken gij hun verschuldigd zijt. Beuint uwen naasten; help

ieder, dien hulp noodig heeft, als het slechts in u vermogen is. Leert en werkt vlijtig; zijt spaarzaam met de tijd; houdt u ligchaam rein en gewent u aan een matig leven. Bedenkt bovenal, dat gij aan God alles verschuldigd bent. Eert en gehoorzaamt hem dus boven alles, en volgt zijnen geboden.

- a.) Kinderen! zijt opmerkzaam. Geef acht op hetgene gij te verrigten heb. Zie naar het voorbeeld, en geef aan den letters, dien gij schrijft eenen behoorlijken schuinte. Maak uwen letters ook niet te dun noch te dik. Neem niet te veel inkt in den pen. Beklad uwe schrift niet. Berg uwen boeken. Luister eerbiedig naar het gebed, en bid aandachtig mede. Schreeuw, raas of tier niet op straat, maar ga stil naar huis. Zorg, dat gij op uwe tijd weder school zijt, en gedraag uw voorts zoo als ieder braaf kind betaamt.

*Over eenige andere soorten van werkwoorden
ander de vorige niet genoemd.*

§. 210.

Behalve de bedrijvende en onzijdige werkwoorden, heeft men nog andere soorten, welke men met den naam van *lijdende*, *wederkeerige* of *onpersoonlijke* werkwoorden bestempelt. Deze werkwoorden zijn in hunnen aard of bedrijvend of onzijdig, en zijn, wat derzelver veranderingen betreft, in geen en deele van de andere werkwoorden onderscheiden, gelijk men

men ook onder elken rang van werkwoorden eenige van deze soorten aantreft. Wij zullen van ieder dezer soorten kortelijk het noodige zeggen.

1. *Van de lijdende werkwoorden.*

§. 211.

Uit hetgeen men in §. 25. betreffende het *lijdend gezegd* vindt, is gemakkelijk af te leiden, wat men door een *lijdend werkwoord* te verstaan hebbe. Het zijn namelijk bedrijvende werkwoorden, onder zoodanigen vorm, dat zij het onderwerp, als door een ander bewerkt wordende, voorstellen.

B. v. *Het kind* WORDT GEPREZEN; *ik* WORD GEROEPEN, enz.

§. 212.

De lijdende werkwoorden verkrijgt men door het hulpwerkwoord *worden*, met bijvoeging van het *lijdend deelwoord* van eenig bedrijvend werkwoord, zoo als uit de laatst voorgaande voorbeelen te zien is.

§. 213.

R E G E L,

ter vervoeging der lijdende werkwoorden.

De vervoeging van het lijdend deelwoord geschiedt alleen in het hulpwoord worden. Het deelwoord blijft onveranderd.

Het hulpwoord *worden* behoort onder den tweeden rang, en is aldaar reeds behandeld.

§. 214.

Bedrijvende werkwoorden om in lijdende te veranderen, en als zoodanig te vervoegen.

Beminnen, noemen, leeren, vergaderen, wachten, streelen, bestraffen, bedanken, beschouwen, regeren, betalen, beloonen — bijten, dragen, dwingen, genezen, helpen, jagen, prijzen, raden, roepen, slooten, treffen, trekken, vangen, waschen, zenden, werpen — brengen, slaan, zien, zoeken.

2. *Van de wederkeerige werkwoorden.*

§. 215.

De wederkeerige werkwoorden zijn niet anders dan bedrijvende werkwoorden, die de werking, door dezelfde uitgedrukt, niet op eenig ander voorwerp, maar op den werkenden persoon terug brengen. Zij nemen derhalve het onderwerp, waarvan zij het gezegde uitmaken, doorgaans als voorwerp achter zich.

B. v. *ik wasch mij, ik kloed mij, gij wascht u, hij kloedt zich, enz.*

§. 216.

R E G E L,

ter vervoeging der wederkeerige werkwoorden.

De wederkeerige werkwoorden ondergaan dezelfde veranderingen, waaraan zij anders, als bedrijvende werkwoorden, onderworpen zijn. Alleenlijk nemen zij het verbogen persoonlijk voornaamwoord achter zich, van dien persoon, welke als onderwerp bij het werkwoord genoemd wordt.

B. v. Ik *beklaag* mij, gij *beklaagt* u, hij of zij of men *beklaagt* zich, wij *beklagen* ons, zij *beklagen* zich enz. In den derden persoon, zoo enkel- als meervoudig, wordt het voorwerp door het woordje *zich* uitgedrukt.

§. 217.

Bedrijvende werkwoorden ons als wederkeerige te vervoegen.

Beschuldigen, bevrijden, helpen, wapenen, onderwerpen, baden, kwetsen, warmen, vertroosten, snijden, verklaren, verdedigen, vermommen, haasten, kleeden, verheffen, verwonderen, vertoornen, regtvaardigen, bewegen, versieren, verzadigen, beklagen, verheugen, wreken, wachten.

3. Van de onpersoonlijke werkwoorden.

§. 218.

Eene andere soort van werkwoorden, heeft men den naam van *onpersoonlijke* gegeven, omdat zij geen ander persoonlijk voornaamwoord voor zich nemen, dan het algemeen en niets bepalende *het*.

Te onrechte dragen deze werkwoorden den naam van *onpersoonlijke*, want men kan zich geene werking zonder werkzame oorzak, en dus niet zonder eenen werkenden persoon voorstellen. Het is alleen de onbekendheid met de oorzaken van vele verschijnselen, die voor dergelijke werkwoorden het bovengenoemde algemeene en niets bepalende *het* heeft doen plaatsen. Men zegt dus: *het waait, het regent*, enz. hetwilk zoo veel wil zeggen als: *er is wind, er is regen*, enz.

Herzelfde, dat ten aanzien van vele natuurverschijnselen plaats heeft, bestaat ook ten opzichte van vele aandoeningen der ziel en andere. Zoo zegt men: b. v. *het smert mij, het berouwt mij*, enz. De werkwoorden van deze laatste soort nemen ook de verbogene persoonlijke voornaamwoorden achter zich.

§. 219.

R E G E L,

ter vervoeging der onpersoonlijke werkwoorden.

De onpersoonlijke werkwoorden worden alleen in den derden persoon enkelvoudig met het woordje het voor zich vervoegd, en schikken zich overigens naar den rang, waaronder zij behooren, en naar de wijzen en tijden, waarin zij voorgefeld worden, overeenkomstig de andere werkwoorden.

§. 220.

Onpersoonlijke werkwoorden ter vervoeging in den derden persoon.

1. Die geen verbogen persoonlijk voornaamwoord achter zich nemen.

Regenen, waaijen, sneeuwen, hagelen, donijen, donderen, bliksemen, stormen, vriezen, geschieden.

2. Die een verbogen persoonlijk voornaamwoord achter zich nemen.

Smarten, berouwen, lusten, behagen, gelukken, jammeren, gebeuren, mishagen, spijten.

Men kan bij de vervoeging van deze laatste soort van werkwoorden tot oefening van de verschillende verbogene persoonlijke voornaamwoorden gebruik maken, als b. v.: *het berouwt MIJ, het berouwt U, HEM, HAAR, ONS, HOU, ENZ.*

§. 221.

Onder de verschillende soorten van werkwoorden, waarvan wij gesproken hebben, vindt men er, die met eenig voorzetsel vereenigd zijn, dat in de vervoeging

ging van dezelve gescheiden wordt, zoo als bij de werkwoorden *voorloopen, doordringen, toegeven, oppassen*, enz. Men zegt: b. v. *ik loop voor; ik drong door, ik geef toe, ik pas op*, enz. Deze werkwoorden vereischen overigens geene bijzondere onderscheiding, naardien het gebruik genoegzaam in staat is, om deze scheiding te doen kennen. In het ontleden der voorstellen, overeenkomstig de door ons aangewezen wijze, zij men bedacht, dat dergelijke voorzetsels niet als kenmerk van eenige bepaling kunnen gelden.

OVER EENIGE ANDERE DEELEN DER VOORSTELLEN,
in de *Spraak-kunst* onder den naam van *kleinere rededeelen* bekend.

§. 222.

Wij hebben tot heden over de naam- en werkwoorden, als de voornaamste deelen der voorstellen, gesproken, en de veranderingen aangewezen, welke dezelve, overeenkomstig derzelve aard, ondergaan. Behalve de bovengenoemde deelen der voorstellen, zijn er nog andere, die in de spraakkunst met den naam van *kleinere rededeelen* bestempeld worden. In het bijzonder dragen deze den naam van *telwoorden, bijwoorden, voorzetsels, voegwoorden* of *tuschenwerpsels*. Wat men door elk dezer rededeelen te verstaan hebbe, zullen wij kortelijk opgeven, terwijl wij het overige hiertoe, als voor ons tegenwoordig oogmerk niet noodzakelijk, zullen terug houden.

I. *Van de Telwoorden.*

§. 223.

De *telwoorden* drukken of bepaald of algemeen zekere hoeveelheid uit. Tot de eerste soort behooren

b. v. de getallen, als: *een, twee, drie enz.* en tot de laatste de woordjes: *al, alle, geen, veel, weinig, enz.*

Sommige dezer telwoorden bekleeden de plaats der zelfstandige naamwoorden, andere zijn bijvoegelijke naamwoorden; sommige worden niet veranderd, andere volgen de regelen ter verandering der naamwoorden gegeven, en vorderen dus geene bijzondere aanwijzing.

2. Van de Bijwoorden.

§. 224.

Iedere bepaling, die niet bij eenig naamwoord behoort, draagt in de Spraakkunst den naam van *Bijwoord*. Vele dezer hebben geen voorzetsel voor zich, waaraan zij te onderkennen zijn, doch zij wijzen in het algemeen het *hoe* der werking aan, als: *SNELLIJK loopen, GERUST slapen* enz., of zij duiden den tijd of de plaats aan, als: *gisteren, heden, hier, daar, enz.*

De bijwoorden worden niet verbogen, schoon er eenige onder zijn, die voor vergrooing vatbaar zijn, en waarbij dus de trappen van vergelijking te pas komen. B. v. *hij loopt SNELLER, hij luistert het aandachtigst, enz.*

3. Van de Voorzetsels.

§. 225.

De *voorzetsels* drukken de betrekkingen en omstandigheden der dingen en derzelver wederzijdschen invloed uit. Zij ondergaan geene verandering. Wij hebben van dezelve onder §. 28. reeds gewag gemaakt.

4. Van de Voegwoorden.

§. 226.

De *voegwoorden* dienen, om het eene voorstel aan het andere te verbinden. Zij ondergaan mede geene verandering. De voornaamste derzelve vindt men onder §. 31. opgeteld.

5. Van de Tusschenwerpsels.

§. 207.

De *tusschenwerpsels* zijn zekere uitdrukkingen onzer gewaarwordingen, die op zich zelve niet dan als bloote klanken zijn aan te merken, zoo als de klanken: *ah! ah! helaas! eil! o! foet!* enz.

~~§. 208.~~

Voorstellen

ter ontleding en verbetering, betreffende al het hier voren geleerde.

§. 208.

- 1.) Men vindt in afrika en amerika nog verscheidenen wilden volke. Zij zaaije en plante niet; zij legge geen voorraadschre aan en zorge niet voor het toekomenden, maar ganen om voedsel uit, als den honger haar daartoe aandrijfd. Zij houde haar daarom voornamelijk met den jagt en vischerij bezig, en verkrijge in dezen bezigheid eenen grooten bekwaamheid.
- 2.) Den Landbouw is eenen van den voornaamsten en nuttigsten bezigheden. Eenen vlijtigen landbouwer is eenen gelukkig mensch. Door arbeid word hij gezond, sterk en rijk. Zijnen matigen spijs en matigen drank bekomd haar zeer wel, en daardoor is hij onbekent met allen die gebreken,

ken, welken den luiheid en onmatigheid veroorzake.

- 3.) Den Kamele bennen grooter dan den paarde, en kanne ook zwaarder en laste draage dan deze. Zij behoore in azie en afrika, en zijn in den dorren en zandigen streke van dien wereldeele voor den reizenden zeer noodzakelijke. Zij vergenoege haar met slechte voedsel, en kanne verscheidene dage zonder drinke doorbrenge.
- 4.) *Alphonsus de vijfde*, Koning van *arragnie*, rijdde eens door eene bosch. Eene page, dien voor haar uitrijdde, buigde onvoorzigtiglijk eene boomtak weg, dien hem hinderten, en dien nu terug springde en de Koning in het oog kwesde. Dadelijk schiette den heere uit het gevolg der Koning vol schrik toe. Den koning poogt haar gerust te stelle, schoon hij eenen geweldigen pijn aan het oog lijdde, en zegden: het onaangenaamsten voor mijn is den ongerustheid van den arme page, dien mijn dezen wond heit toegebringt.
- 5.) Den Samnijtischen gezante brengde *Curius*, juist toen hij op eenen bank bij het vuur, uit eenē kleine houte schotel avondeten nuttigte, eenen grooten menigte goude ten geschenke. Hij neemde het niet aan, en zegde haar met eene glimlagchende gelaat, dat hij liever over rijken wilden heerschen, dan zelve rijk zijn, want dat hij, dien met zulke kost te vrede waar, geene geld noodig hadt. 6.

- 6.) Overal heit den Schepper des aarde in eenen ruimen mate leven verspreit. Het getal levenden schefsele, dien door deszelfs kleinheid ons niet eens in de oog valle, is zeer groote. Doch onder al den levenden schefsele op den aarde is er geen en zoo uitmuntenden als den mensch, zoo om den voortreffelijkheid van zijne geest als om den volkomenheid van hare ligchaam.
- 7.) Eenen Arabier van de hoogste rang schaamd hem niet, om zelve het moeilijksten huiswerk te verrigte. Zij haald zelf eene lam uit den kudde, om het te slagte. Ook de aanzienlijksten arabischen vrouw verrigd het werk, dat wij aan eenen meid zoude toevertrouwe. Zij maakt zelf het vuur gereed, en haald de ketel om de vleesch te koke of te brade.
- 8.) Koning HENDRIK *den Vierden*, hadt eene geruime tijd maar eenen koets. Toen hij eens de zieke SULLIJ wilden bezoeke, schrijft hij hem: ik waar voornemens uw eene bezoek te geve, maar Ik zal het niet kanne doen: want mijnen vrouw maakt gebruik van mijne rijdtuig.
- 9.) JAKOB *den eersten*, Koning van engeland, werdt op zekere dag door den geregtsdienars te londen in zijne rijdtuig aangehoud. Zijn wacht wilden op dien vermetelen schiet, maar de Koning verboodt het haar, en vraagte naar den reden van deze aanhouden.

Aarde, V — *mate*, V — *ligchaam*, O — *rang*, M — *kudde*, V — *ketel*, M — *koets*, V — *tuig*, O — *reden*, V — *aanhouden*, O.

den. Hij hoorde, dat zulks op verzoek van de zadelmaker van de hof geschiede, wie hij sedert eenigen maande vijftig ponde sterlings schuldig ware. Den Koning deedt deze geld terstond uittelle, en zegte: dien wette geefd, moet denzelve ook nakome.

- 10.) In het jaar 1318 belegerde *leopold van Oostenrijk* eenen plaats in zwitserland. Een plotfelingen zwelling van den Rivier de *aar* rukten den vijandelijken bezetting, die op den brug ware, weg. Den belegerden zage den ellende van den in het water gestorde van verre. Zij vergeette, dat het haren vijande ware, dien zich in gevaar bevonden van te gronde te gaan. Zij spoede haar naar buiten den stad, steekte haar den ongekeerden spiese en stangen toe, trecte de eene na de ande uit de vloed en droogde en verkwikte haar. Het beleg werdt opgebreekt.

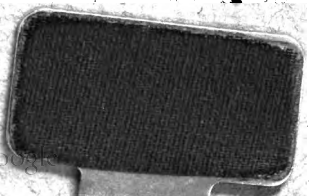
Hof, O — plaats, V — rivier, V — stad, V — vloed, M.

978 130/134

an
vie
er-
dt
en
.
van
Ec-
de
die
za-
ge-
het
aar
oe-
aar
e,
en
eleg

id, M.

*Bij de Drukkers dezès, D. DU MOR-
TIER en ZOON, te Leyden, zijn de
volgende LEESBOEKEN, door N. ANS-
LIJN, N. Z., Stads Schoolhouder te
Haarlem, ten schoolgebruike ver-
vaardigd, te bekomen.*

1. Nieuw Spel- of Leesboekje, diene-
de om de Kinderen reeds bij de eer-
ste beginselen, ook in het lezen te
oefenen, 1e. stukje.
2. _____ Bijvoegsel op
hetzelve.
3. _____ dito 2^e. stukje.
4. _____ dito 3^e. stukje.
5. De brave Hendrik.
6. De brave Maria.
7. Raadgevingen en Onderrigtingen voor
Kinderen, 1^e. Leesboek.
8. _____ dito 2^e. Leesboek.
9. _____ dito 3^e. Leesboek.
10. _____ dito 4^e. Leesboek.
11. _____ dito 5^e. Leesboek.
12. Leesboek voor de Tweede Klasse.
13. Karaktertrekken uit de Algemeene en
Vaderl. Geschiedenisfen, 1^e. stukje.
14. _____ dito 2^e. stukje.
15. Bijbelsche Voorbeelden ter bevoerde-
ring van Godsvrucht en Dengd.
16. Natuur- en Aardrijkskundige Mee-
lingen, ter bevordering van algemeene
kundigheden.
17. Nederduitsehe Sprakkunst voor Eerst-
beginnenden.